forum

1 Kasım 1968 Sayı : 350 150 Kuruş

YA BAN CI LAŞ MA

YABANCILAŞMA, EMEK - DEĞER TEORİSİ VE FETİŞİZM * İKTİSADÎ KALKINMA SEFERBERLİĞİ * CUMHURİYETİN 45. YILINDA TÜRKİYE * ÇİFTÇİLERİN YÜRÜYÜŞÜ * HALKA DÖNÜK TİYATRO * BU, VİETNAM HALKININ ZAFERİDİR * KÜÇÜK EKMEKLER ÜLKESİ * BİR SEÇİM GEZİSİNDEN ANILAR VE İZLENİMLER * YAZI YAZAN RESSAMA SORULAN SORULARA CEVAP * GENİŞ CEPHE FİİLEN GERÇEKLEŞMİŞTİR * BİRKAÇ KİTAP * LÂLE DEVRİ * ORMAN ŞİİRLERİ * SEVERİNO'NUN ÖLÜMÜ VE HAYATI * KÖYE GİDERKEN

KENAN SOMER * JESUS İBARROLA * A. CEYHUN * SAMİM KOCAGÖZ * BALABAN * GÜLTEN AKIN * ZÜHTÜ BAYAR * HÜRREM ARMAN * BEŞİR HAMİTOĞULLARI * TURHAN TÜKEL * A. KADİR * A. BİLGİ * CABRAL DE MELO NETO * SABAHATTİN ÇETİN * HASAN ERSİN * SÜREYYA BERFE * HÜSEYİN KORKMAZGİL

olaylara bakış

welcome, mister komer!

Amerika'nın, Parker Hart'tan boşalan Ankara Büyükelçiliğine Mr. Robert W. Komer atanmıştır. Türkiye'ye lâyık görülen yeni Büyükelçi Mr. Komer'in daha önceki görevi, Saygon'daki Amerikan Büyükelçisinin "yerleştirme ve kalkındırma işleri yardımcılığı"dır! Amerikan emperyalizmini Vietnam'da başarıyla temsil eden Mr. Komer, bu başarısının karşılığı olarak Ankara Büyükelçiliği makamına hak kazanmıştır.

altıncı filo'suz

Milli bayramlarımıza katılmayı dostluk borcu sayan Amerikan Altıncı Filosu, nedense, en büyük bayramımız olan 29 Ekim Cumhuriyet Bayramına katılmamıştır. Böylece Türk halkı, bol yıldızlı bayrağın ve savaş gemilerinin gölgesinden uzak bir bayram geçirmek bahtsızlığına uğramıştır!

geldi, gördü, gitti

Fransa Cumhurbaşkanı De Gaulle'ün Türkiye'ye gelişi, Ankara ve İstanbul sosyetesine hareket, hız ve renk kazandırdı. "Ülkelerin, bloklar dışı bağımsız dış politika uygulaması gerektiği" görüşünü sık sık tekrarlayan De Gaulle, bu arada, Galatasaray Lisesi'nin yüzüncü kuruluş yıldönümü töreninde de bir konuşma yaptı. Ziyaretin bitiminde yayınlanan Türk - Fransız ortak bildirisinde, "hiçbir yeniliğin yer almadığı ve Nato'dan tek kelime ile söz edilmediği" görüldü. Kıbrıs, Ortadoğu, Çekoslovakya, Vietnam sorunları ile ikili ilişkiler konusu ise bildiride soyut bir biçimde yer almıştı.

paşa'nın öğüdü

CHP lideri, partisinin Gençlik Kolları Kurultayında gençlere, "Haber aldığımıza göre, önümüzdeki birkaç ay içinde dünyada öğrenci hareketleri olacak ve bu hareketler yurdumuza da bulaştırılmak istenecektir. Bundan böyle, 'Nato'ya hayır!' hareketlerine katılmıyacaksınız. Katılırsa bile bu, CHP'nin genel sorumluluğu içinde olacaktır. Sizi rastgele insanların ve örgütlerin âleti yaptırmıyacağız" öğüdünde ve uyarmasında bulundu. Gençler, Paşa'nın öğüt ve uyarmasını sevgi gösterileriyle karşıladılar. Ancak, İzmir'deki tüm öğrenci hareketlerinin yöneticisi, CHP'deki aracılarla tefecilerin başdüşmanı, Amerikan donanmasını yuhalıyanların komutanı Süleyman Genç'in de Paşa'ya sevgi gösterisi yapanlar arasında bulunuşu tebessümlere yol açtı.

direniş komitesi

Üniversiteye giremeyen liseli gençler, kendi aralarında bir Direniş Komitesi kurdular ve 10 bin adet bildiri bastırarak fakültelerde dağıttılar. Direniş Komitesi, hergün, Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde toplanmaktadır.

mustafa kemal yürüyüşü

TMGT, Ankara Üniversitesi Öğrenci Birliği, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Öğrenci Birliği, Hacettepe Üniversitesi Öğrenci Birliği ile Devrimci Öğrenci Birliği tarafından düzenlenen ve Samsun'dan başlayıp 10 Kasım'da Ankara'da Anıtkabir'de bitecek olan "Tam Bağımsız Türkiye İçin Mustafa Kemal Yürüyüşü" ilgiyle izlenmektedir.

t.i.p.

Merkez Yürütme Kurulu üyeleri arasında çıkan anlaşmazlık nedeniyle olağanüstü toplanan Genel Yönetim Kurulu, 37 üyeden 4'ünün karşı çıkması, 4'ünün çekimser kalmasına karşılık, 29 üye ile Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'a güvenini bildirmiştir.

kaatiller

Dünya basını bildiriyor: "Amerika'nın öldürülen Başkanı Kennedy'nin karısı Jacqueline Kennedy ile milyarder armatör Onasis, nikâhla birleşerek, Kennedy'yi ikinci defa öldürmüşlerdir."

türkçesi bu!

küçük ekmekler ülkesi

Güç bir döneme girmiş bulunuyoruz. Yıllardanberi kokuşup biriken havanın, ülkenin başına ne gibi belâlar çekeceğini kestirmek güç değil. Eğer durumumuz dışardan daha açık - seçik görünüyorsa, bu, Türkiye'nin bir "küçük ekmekler ülkesi" oluşundan, küçük ekmeklerin sahiplerinin, bunu da yitiririz kuygusuyla, dillerini yutup susmalarındandır. Soğan - ekmeğe şartlanmış, gazeteyi tütün sarmak için kullanan geniş halk yığınlarının dillenmesinin ortamı ise azıcık daha ilerdedir. Şimdilik, bu halktan, kan kustuğu halde, "kızılcık şerbeti içtim" demesinden başka birşey beklenemez.

Aydın diyoruz; nerededir bu? Egemen sınıf ve katlardan gelen aydın, kendi sınıf ve çevre çıkarının dışına çıkabildiği, bilime saygılı olabildiği ölçü ve oranda yardım edebilir proletaryaya. Bir burjuva okumuşundan daha fazlasını beklemek düpedüz avanaklık, aptallık, sadakacı düzene belbağlamak olur. Bilinçliyim diyen hiç kimse, egemen sınıflardan, egemen sınıf ve katların üyelerinden medet ummaz. Emekçi sınıflar, yol açıp kum ve zift döken makinalar gibidirler; kendi yollarını kendileri açmak, döşemek ve geçmek zorundadırlar. Önce bu gerçeği kabullendik mi, savaşı yarıyarıya kazanmış sayılırız. Ödün, bir durumu sürdürmenin yoludur.

Emekçi sınıflardan gelen aydın ise, eğer sadakaya fitlenip sapmamışsa, genellikle, devlet kapısındaki "küçük ekmek"ini koruma çabasındadır; küçük ekmeğimi yitiririm korkusu içinde, dilini yutup susacaktır. Türkiye'de, aydın denilemese bile, bu tip okumuşun sayısı bir hayli kabarıktır. Ve bunlar, mutlaka, devlet kapısında, bir "küçük ekmek"in sahibidirler; kırk yıllık CHP'nin "öldürme de.. ondurma da.." şartlamasının kurbanıdırlar. Bilgi dağarcıklarında soyut ve ham bir atatürkçülükten, kemalizmden, lâisizmden başka birşey yoktur. Bilimsel konuşmağa kalktılar mı, imamın sakalından, hacının dininden başlarlar. Böylece, içinden çıktıkları emekçi halka yabancılaşır, karşıtlaşırlar; onun sözcüsü olma niteliğini yitirirler; hattâ biryerde, onunla düşman duruma düşerler. Bunda, politik ve ekonomik gücü elinde tutanların rolü elbette ki büyüktür.

Peki, kim uyandıracak bu halkı? Hele de 1960'dan sonraki çeviri furyası içinde, kafaları abur-cuburla dolmuş, her okuduğu kitaba göre tutum ve durum değiştiren, eline aldığı kitabı ilk kendisi okuyormuş kasıntısı içinde, önüne gelene akıl hocalığı yapmağa kalkışan, ister - istemez bunalıma düşen, felsefi tedirginliğe kapılan, eylemsel gücünü yitiren okumuş mu? Sefalet edebiyatı yapmayı sosyalistlik sanan kıtgörüşlü mü? Kim uyandıracak bu halkı? İmamı dinleyip imama, parti başkanını dinleyip parti başkanına, dilenciyi dinleyip dilenciye gönlünü kaptıran, aydınlatıyorum diye, yoksul emekçiyi daha da batağa iten yarı - okumuş mu? İşte sendikaların durumu! İşte birtakım ilerici kuruluşların durumu! İşte devrimci geçinen kurumların hâli! Düşünülsün ki, egemen sınıflar, "öldürme de.. ondurma da.." politikasını çok iyi bilirler. Geniş yığınları kıt - kanaat yaşatıp, "şikâyete mecal bulamıyacak" çizgide tutmasını çok iyi bilirler. Ve bunun için de her türlü olanak ellerindedir. Kulaklarının, tabandan gelen seste olduğu unutulmasın. Bu sesi imam - hatip mekteplerine, hemşire okullarına, Atatürk düşmanlığına, sosyalizm düşmanlığına, şu veya bu devlet düşmanlığına, şu veya bu devlet dostluğuna kanalize etmesini iyi becerirler. Kıbrıs'tı, Nato'ydu, Cento'ydu, toprak reformuydu, Boğaz köprüsüydü, patates fabrikasıydı, cennetti, cehennemdi, iyi bilirler halkı uyutmasını. O halde?

Açmaza düşmenin, bunalmanın, sapıtmanın yeri yok! Gücün yetiyorsa, çok çok oku! Ama, ukalâlık etme halka, bilgiçlik taslama! Türkiye, bilgiçlik taslanacak, bilgi yarıştırılacak düzeyde değildir! Türk emekçisi, "Türküm, doğruyum, çalışkanım" sadeliğindeki sloganlarla uyandırılmayı, uyarılmayı, eğitilmeyi, yöneltilmeyi, örgütlendirilmeyi bekliyor. Ona onun diliyle, onun dünyasıyla, onun renkleriyle git! Emperyalizm hangi kılıkla sokuluyorsa bu halka, sen de öyle yap! Bilimsellik budur, bilgililik budur, halkı sevmek budur!

Güç günlerin eşiğindeyiz. Bu gidişin, başka kapıya varması düşünülemez. Yıllardır biriken kokuşmuş hava, elbette ki çağıracaktır birtakım kötülükleri. Buna hazır olalım! Ve Türkiye'nin, "küçük ekmekler ülkesi" olduğunu unutmıyalım.

hüseyin korkmazgil

kapak

yabancılaşma emek-değer teorisi ve fetişizm

Bak: Henri Lefebvre Sosyalist Dünya görüşü. Hür yayınları s. 45'de devamı..

jesus ibarrola

çeviren: kenan somer

Marksizmin hızlı gelişmesi, rahat, doğrusal bir gidiş izlememiştir. Tam tersine, bu gelişme, çatışmalar, canlı ve tutkulu tartışmalar aracıyla gerçekleşmiştir.

Fransa ve öbür kapitalist Avrupa ülkelerinde, marksist teorinin, diyalektik, üstyapıların rolü, estetik... gibi bazı yönleri, bu eleştirici araştırmanın konusu olmuştur.

Şu son zamanlarda, "genç" ve "daha az genç", bir sürü Marx imgesi çıktı ortaya: Bazıları, onu, sadece insanın yetkinleşmesi kaygısını taşıyan bir ahlâkçı yaptılar; bazıları da garip düşünceli hayalperestin biri.

Bundan ötürü, marksistler, bu alanda da mücadele etmek zorundadırlar. "Genç" Marx'ın yapıtlarının anlamı nedir? Tamamen bilimsel nitelikte midir bu yapıtlar, değil midir? Marx'ın düşüncesinde esaslı ve kesin bir uğrağı (moment) mı temsil ederler? Bunlar, marksistlerin incelemek zorunda kaldıkları sorunlardan bazılarıdır.

Bu zorunlu çatışmada, kendisine çok büyük bir yer verilen yabancılaşma kavramı, marksizmin en önemli bir yönü olma eğilimini kazandı.

Asılnda bu, çok şaşırtıcı bir olaydır. Çünkü bizzat Marx, Kapital'de, yabancılaşma kavramı yerine, **isteye isteye** ve açıkca, fetişizm kavramını kullanmıştır.

Yabancılaşma kavramının birinci plâna konması, ekonomik alanda, emek - değer ve artı - değer gibi, marksizmin iki temel kavramının gölgede kalması sonucunu verdi.

Öyleyse, şimdi şu sorunu koymak gerekiyor: Yabancılaşma teorisi, marksizmin esaslı bir yönü müdür, değil midir? Esaslı bir yönüyse, hangi bakımdan; iktisadî bakımdan mı, felsefî bakımdan mı? Değilse, bu kavrama böylesine bir önem verilmesine götüren süreç nedir?

Bu konuda başlıca iki tutum var. Bunlardan biri, Fransız marksist felsefecileri tarafından temsil ediliyor ve yabancılaşmaya, en başta gelen değilse de, mübalâğalı bir yer veriyor. Öbürü, özellikle W. Jahn'ın "Recherches Internationales" dergisinin "Genç Marx"a ayrılan sayısında yayınladığı bir makalede ifade etmiş olduğu gibi, kavramın belirli bir yarar taşıdığını kabul ediyor, ama onun ikincil (tâli), yardımcı bir karaktere sahip olduğunu ileri sürüyor.

Bu son teoriye göre, yabancılaşma teorisi her ne kadar işçinin sömürülmesi sorununa geçici nitelikte filozofik bir çözüm şekli getirmekteyse de, kapitalist sömürünün **bilimsel** çözümü, ancak Marx'ın, çalışma gücünün meta'a dönüşümü bulgusuyla mümkün olmuştur.

Bu nedenle, yabancılaşma kavramının, Marx'ın düşüncesinde sadece bir evre, sadece bir uğrak teşkil etmesinde şaşılacak hiçbir şey yoktur. "Ekonomik ve Filozofik El - yazmaları" (Manuscrits économico - philosophiques) nın hemen her yerinde görülen yabancılaşma kavramına, "Alman İdeolojisi"nde daha az rastlanıyor. Kapital'de ise, bu kavram hemen hemen kayboluyor.

I — YABANCILAŞMA TEORİSİNİN DEĞERİ VE BU TEORİDEKİ YETERSİZLİKLER

"1844 El - yaşmalarının temel kavramı, söz götürmez biçimde, yabancılaşma kavramıdır". (1)

Bu kavram, ekonomik bakımdan, yabancılaşmış çalışma kavramı biçimini alacaktır. "Ekonomik ve Filozofik El - yazmaları"nda Marx, klâsik ekonomi politiğin, bizzat özü (muhtevası) bakımından, derin bir eleştirisini yapmıştır.

Klâsik iktisatçılar, bütün malların insan çalışması ürünü olduğu sonucuna varmışlardı. Bundan ötürü, bütün meta'ların (2) değişim (mübadele) değeri, çalışmayla, çalışma saatlarıyla belirleniyordu. Bu emek - değer teorisi bilimseldi ve gerçeği hayli doğru bir biçimde yansıtıyordu. Ama içinde taşıdığı bazı çelişmeler, Marx'ı bu teoriyi terketmeğe kadar götürdü.

Klâsik iktisatçılar, bir yandan, ekonomik gelişmenin temel nedenlerinden biri olan ileri iş - bölümünün, üretim araçları sahipleriyle emekçiler arasında temelli bir ayrılık sonucunu verdiğini; zenginlikleri kapitalistlerin ellerinde toplıyarak, bütün bu zenginliklerin üreticilerinde artan bir yoksulluk meydana getirdiğini tesbit ediyorlar; ama öbür yandan, zenginliklerdeki artık'ın somut yaratılışını açıklamıyorlardı. Gerçekten, eğer bütün ekonomik kategoriler çalışma (emek) şekli altında maddeleşiyorlarsa; eğer sermaye ve ürünler, ücret, kâr ve faiz olarak bölümlere ayrılabiliyorlarsa; artık - ürünün, yâni yeni değerin nasıl yaratıldığını anlamak güçtür. Bütün meta'ların çalışma ürünü oldukları düşünüldüğüne göre, bundan, meta değerlerinin çalışma saatıyla belirlendiği sonucu çıkıyordu. Öyleyse bu sonuç, emekçilerin "çalışma"sı için de geçerliydi. (3)

İkinci çelişme daha önemli: Zenginliklerin artışı, üreticilerin yoksullaşması sonucunu veriyordu. Üretim güçleri geliştikçe, eşitsizlik, sefalet artıyordu .

Marx o zaman anladı ki, kendi mutlak anlayışları içinde, klâsik iktisatçıların eli kolu bağlanmıştır. Ekonomik

kategoriler onlara gerçekte oldukları gibi, yâni kapitalist üretim biçimine bağlı ve bu üretim biçiminin kanun ve karakterlerini ifade eden, tarihsel bakımdan belirlenmiş kategoriler olarak değil, doğal ve değişmez kategoriler olarak görünüyorlardı.

Klâsikler, ekonomik kanunları bulmasını bilmişlerdi. Nedir ki, bu kanunlar, değeri, şeyler arasında bir ilişki olarak tanımlıyorlardı. Zenginlikleri açıklamağa çalışan bu kanunlar, zenginliklerin yaratıcılarını ihmal ediyor, daha doğrusu, bu yaratıcıların mutlaka ve kaçınılmaz şekilde yoksullaşması gerektiğini gösteriyorlardı.

Bu ikili karşıtlık, zenginliklerin karşılığı olarak insanların yoksulluğu, doğal kanun olarak yoksullaşmanın kaçınılmazlığı, Marx'ı, klâsik ekonomi politiği, dolayısıyla onun rasyonel **çekirdeği** olan emek - değer teorisini reddetmeğe götürdü. Böylece, çelişmeler adına Marx, bütünü reddetmiş oldu. Burada bir gerileme var gibi görünüyor. Ama bu, sadece görünüşte kalan, geçici bir gerilemedir.

'Yabancılaşmış Çalışma", Klâsiklerdeki "Nötr" Çalışmanın Anti - tezi

Marx'ın haklı olarak bulmak istediği şey, ekonomi politik kanunlarının temeli, yâni özel mülkiyetin kökenidir (menşei, orijini).

"Aslında ekonomi politik özel mülkiyete dayanıyor, ondan hareket ediyor; ama onu açıklamıyor. Özel mülkiyetin gerçekte temsil ettiği maddi süreci, genel ve soyut formüller hâlinde ifade ediyor. Sonra bu genel ve soyut formüller, ekonomi politik için bir kanun değeri kazanıyor" (4).

Özel mülkiyetin kökenini bulmak için, Marx, üreticilere bakar ve şu temel düşünceyi önerir: Ekonomik kategoriler arasındaki ilişkiler, -aslında- insanlar arasındaki ilişkilerdir, toplumsal ilişkilerdir. Böylece çalışma, artık bir nesne (şey) olarak, hareketsiz bir nesnel veri olarak değil, bir eylem olarak kavranabilir. İşçinin sefil durumunu açıklamak için, Marx, yabancılaşmış çalışma teorisini öne sürer. Kapitalist düzende çalışma, klâsiklerin düşünmüş olduğu gibi nötr (yansız) değil, yabancılaşmıştır. Çünkü ürün, üreticiden ayrılmıştır, ona ait değildir.

Öyleyse yabancılaşma sadece filozofik plânda değil, ekonomik plânda da sözkonusudur. Sömürünün kaynağı, yabancılaşmış çalışmadır. Bu yaklaşımın, emek - değer teorisinin reddi sonucuna vardığını göstermek kolay olacaktır.

Bu red, marksist ekonomi teorisinin hazırlanmasında zorunlu bir evre teşkil ediyor. Ama **mutlaka aşılması** gereken zorunlu bir evre.

W. Jahn'ın çok güzel belirttiği gibi, "sermaye ve emek arasındaki **değişim** sorunu, **değer kanunu temeli** üzerinde aydınlatılmadıkça, Marx için emek - değer teorisini kabul etmek **imkânsızdı.** Kaldı ki, 1844 El - yazmalarında, çalışmayı tahlil ederken, Marx, değer sorunundan değil, yabancılaşmış çalışmanın filozofik yönünden hareket ediyordu".

Bizzat Marx'ın düşüncesinin izlediği yoldan doğan bu gerçek imkânsızlık, kendini, üreticiyle ürün arasındaki ilişkiler sorununa yönelmiş özel bir dikkat olarak gösteriyordu. Bu dönemde Marx, kapitalist üretim biçimini, o zamana kadar görülmemiş bir emtia birikimi olarak tanımlamaktan uzak; bu üretim biçimine özgü temel çelişmenin

lâle devri

sıra sıra kazanlar

Kongrenin gürültüsüne, Göbekçiler'in gurultusuna, İnönü'nün Ortanın Solu'nu vetosuna, seçimden sonra ortalığın patırtısına bakıp bakıp da, bir halk türküsünü değiştirerek söylememek elden gelmiyor:

Sıra sıra kazanlar kaynadı kaynadı

CHP'nin göbeği oynadı oynadı

damızlandı

Başkan Kennedy'nin karısı Jacqueline, Onasis'le evlenince, yerli ve yabancı gazeteler başlık çektiler: "Kennedy ikinci defa öldü".

Oysa ölen filan yok ortada. Jacqueline Kennedy, Jacqueline Onasis oldu, hepsi bu! Amerikan demokrasisi damızlandı, renklendi.

ona ne şüphe!

AP Ankara İl Kadınlar Kolu Kongresinde AP'li kadınlar, "Biz koyun değiliz" diye bağırıyorlar.

Aaa, elbette koyun değilsiniz! Kır beygirin gölgesinde toplananlara koyun denmez ki...

doğru orantı

Vatandaşlar, De Gaulle'ü konuşuyorlar. Biri diyor ki:

— De Gaulle geldi, Fransız bayrakları on gün indirilmedi direkten. Ya bir de Johnson gelmiş olsaydı?

Öbürü de diyor ki:

— Eh, o zaman, üçyüzaltmış gün indirilmezdi Amerikan bayrakları.

ah ki ah!

Berlin'de hazırlanan bir elektronik mikroskop, bir saç telini beş kilometre kalınlığında gösteriyormuş.

Ah, böyle bir mikroskop bizim patates fabrikatörlerinin ve zehir hafiyelerin eline geçmiş olsaydı!

yaşasın..

General De Gaulle'ün bir özelliği de, gittiği ülkenin diliyle üç - beş lâf etmek.

Türkiye'ye gelişinde de, Esenboğa'da, karşılayıcılarına, "Yaşasın Türkiye!" demiş. Demiş ama, Süleyman Demirel'in pek tatlılaştırdığı Türkçeyi daha bir tatlılaştırarak... Ve tabiî, "Yaşasın Türkiye!" sözü de hayli tatlılaşmış.

aradaki fark

Komprador basını, gözlerini TİP'e çevirdi bir anda. Neymiş efendim, "Büyük Kongre öncesi, TİP'de anlaşmazlık" çıkmış.

Öyledir. Anlaşmazlık, sosyalist partilerde kongreden önce, komprador partilerinde ise kongreden sonra çıkar. Çünkü birinin derdi tüzük, birininki koltuktur.

samsun'dan anıtkabir'e

Samsun Halkevi önünden başlıyan "Tam Bağımsız Türkiye Yürüyüşü", 10 Kasım'da Anıtkabir'de bitecekmiş.

İsterse Anıtkabir olsun, böylesi bir yürüyüşün "kabir" de son bulması doğru değil. Ama, "ölüm var, dönüm yok" demekse bunun anlamı, o zaman iş değişir.

sevimli çağrı

AP Genel Başkanı Süleyman Demirel, AP Kadınlar Kolu Kongresinde, "AP birbirine kenetlenmeli" demiş.

Nasıl, tam da yerinde edilmiş bir söz, değil mi?

düğüm ve çözümünü meta içinde görmekten uzak; ürünün işçiye ait olmaktan çıktığı andan itibaren, çalışmanın yabancılaşmış olduğunu gösteriyordu. Çünkü ürün, "yabancı ve düşman bir güce", sermayeye ait oluyordu.

Yabancılaşmış Çalışma Teorisinin Anlamı

Marx, bu yabancılaşmış çalışma teorisi sayesinde, klâsiklerin emek - değer teorisinde bulunan bazı çelişmelerden kendini kurtarabildi. Ama, bir bakıma, bu kurtulduklarından da ciddi, yeni çelişmelerle karşılaştı.

Bu teorinin başlıca değeri, insanın insan tarafından sömürülmesinin bazı esaslı yönlerini kavramak, kapitalist üretim biçiminin kanunlarını açıkça ortaya koymak -ki, bu kanunlar, yoksullaşma, elindekileri yitirme gibi sonuçları aracıyla kavranmışlardır-, sınıflara bölünmüş bir toplumda, bireysel çıkarla genel çıkar arasında uygunluk bulunduğu düşüncesine son vermek olmuştur.

Öbür yandan, Marx, kapitalizmde varolan iki temel sınıfı, üretim biçimine bağlıyarak betimliyordu (tasvir ediyordu). Ama bu sınıfları bireysel plânda tahlil ediyordu: Bir yanda, kendi öz "gerçeğini" yitiren işçi vardı ve ne kadar çok zenginlik üretirse, o kadar yoksullaşıyordu. Öbür yanda da, "işin efendisi". Bu efendi, tanım gereği, üreticiye yabancı bir kişidir ve onun çalışma ürününe sahip çıkar.

Demek ki, klâsik ekonomi politik, daha şimdiden, bazı bakımlardan aşılmış bulunuyordu: Yabancılaşmış çalışma teorisi, klâsik ekonomi politiği temellerinden sarsan canlı bir eleştiriyi ifade eder. İşçi için, çalışmanın olumsuz sonuçlarını ortaya koyarak, Marx, özel mülkiyetle yabancılaşmış çalışma arasındaki bağı da gösteriyordu. Yabancılaşmış çalışma, genel olarak çalışmayla aynı şey değildir, onunla özdeş tutulamaz. Ancak bazı tarihsel şartlar gerçekten biraraya geldiği zaman, çalışma, yabancılaşmış çalışma olabilir. Yabancılaşmış çalışma, özel mülkiyetten ayrılamaz.

Ama bu aşmaya karşılık ödenen bedel, klâsik ekonomi politikteki nesnel çekirdeğin tamamen terkedilmesi oluyordu. Marx, emek - değer teorisinin aldatıcı şeklini reddederek, aynı zamanda bu teorinin bilimsel özünü de terketmiş oluyordu.

Bunun birçok kötü sonucu var. Her şeyden önce -ve belki de en önemlisi bu değildir-, insanın insanı sömürmesine dayanan üretimin çeşitli evreleri arasında hiçbir ayrım yapılmıyor. Kapitalist üretim ilişkileri, kendi özgül biçimleri içinde, yâni kapitalist üretim ilişkileri olarak değil, özel mülkiyete ve yabancılaşmış çalışmaya bağlı genel ilişkiler olarak eleştiriliyor.

İkinci olarak -asıl önemli sonuç budur-, W. Jahn'ın da -belki buna gereken değeri vermeden- çok iyi belirtmiş olduğu gibi, (yabancılaşmış çalışma teorisine dayanınca) değer teorisi artık yok demektir; öyleyse, insanın insan tarafından sömürülmesinin bilimsel açıklaması da yapılamaz. Başka bir deyişle, yabancılaşmış çalışma teorisine dayanarak artık-ürün'ün (surproduit) meydana gelişini açıklamak **imkânsızdır;** bu teoriyle, insanlık tarihini, doğayı egemenlik altına almak için yürütülen mücadele olarak, basit - yeniden - üretim yerne genişletilmiş - yeniden - üretimin gerçekleştirilmesini sağlıyan tek şey olan çalışma üretkenliğinin artış süreci olarak **kavramak** imkânsızdır.

Yabancılaşmış çalışma teorisi, gerçek üzerine son derece üstünkörü bir bilgi edinilmesini sağlar; ama ne kapitalist üretim biçiminin işleme kanunlarını açıklar, ne de gelişme kanunlarını. Sadece bunların sonuçlarını tesbit edebilir.

Bundan ötürü, yabancılaşmış çalışma bilimsel bir ekonomik kategori değildir ve olamaz. Aslında meta değeri, çalışmanın **karakteriyle**, yâni onun **yabancılaşmış** olup olmamasıyla değil, çalışmanın büyüklüğü (süresi), yoğunluğu ve niteliğiyle belirlenir. Yabancılaşmış çalışma teorisiyle, artı - değerin meydana gelişini bilimsel olarak açıklamak, yâni **kapitalist üretim biçiminin temel kanununu** ortaya çıkarmak imkânsızdır. Bunun sonucu olarak, işçiyle kapitalisti birbirine karşıt duruma getiren ilişki içinde, kapitalisti harekete getiren dürtüler (mobiles) güç anlaşılır; daha doğrusu, sezgi ve kişisel yaşantı biçiminde anlaşılır. Yabancılaşmış çalışma kavramı, kişisel yaşantıya, öznele bağlanıyor.

Bu kavramın kullanılması, kişiyi ister istemez, kapitalizmin ahlâkçıl bir yorumuna, ahlâk açısından yapılmış bir eleştirisine ağırlık vermeğe götürür.

Ama nedir ki, marksist ekonomi teorisi için, hiçbir ödün (tâviz) vermeden nesnel değer teorisi üzerine dayanmak çok büyük bir önem taşır. Ekonomi politikte ahlâkçılığı reddetmek gerekir. Ama bu, yakın geçmişte, her zaman yapılamadı. Çalışmaya ahlâkçıl bir renk vermek, örneğin çalışmayı iktisatçı olarak değil, filozofik bir açıdan inceliyen Prof. Bartoli gibi, kişiyi ister istemez "neo - romantik" hristiyan iktisatçılarının durumuna sokar (5).

Yabancılaşma özel mülkiyete bağlıdır; ama özel mülkiyetin kökeni yabancılaşmayla açıklanmış olmuyor. Yabancılaşma teorisi, özel mülkiyetin olumlu yönlerini gölgede bırakarak, onun yalnız olumsuz yönlerine ağırlık vermeğe götürüyor. Oysaki bu iki yön birbirinden ayrılamaz. Çalışma üretkenliğinin gelişmesi (olumlu yön), ilkel ortaklık (communautaire) ilişkilerini ortadan kaldırdı ve bazı insanların üretim araçlarına sahip olmasını sağlıyarak, onlara öbür insanları sömürmek, yâni onları kendi yararına çalıştırmak olanaklarını (olumsuz yön) verdi. Daha sonra, olgunluk dönemindeki Marx tarafından açıklanan tarihin diyalektiği, üretim güçlerinin, üreticilerin sürekli bir sömürülmesiyle gelişmesine dayanır. Öyleyse, örneğin burjuvazi gibi, egemen sınıfların, yükseliş dönemlerinde tarihsel bir görevi vardır: Üretim güçlerinin gelişmesine katkıda bulunmak. Demek ki, yabancılaşmış çalışma, ilkel komünle sosyalizmin gelişmiş aşaması arasındaki bütün bir dönem süresince, insan çalışmasının zorunlu bir şeklidir.

Son olarak, yabancılaşma teorisini marksist ekonomi teorisinin temellerinden biri gibi düşünmek, yalınkat bir yoksullaşma anlayışını önermeğe, yoksullaşmayı, terimin felsefedeki anlamıyla, bir yoksunlaşma (dépossession) şeklinde tahlil etmeğe götürür. Bu çerçeve içinde, artık tarihsel gelişmeye, bunun sonucu, çeşitli toplumsal sınıfların, hayâli değil, gerçek yaşama şartlarının nesnel biçimde incelenmesine imkân yoktur.

Bu durumda, yabancılaşmış çalışma teorisinin, marksizmi bir çıkmaza sokma tehlikesi taşıdığını görmek kolaydır. Bundan ötürü, şimdilerde bazı marksistlerin araştırmalarını bu yönde geliştirmelerinin nedenini anlamak güçtür.

Her ne kadar, "Ekonomik ve Filozofik El - yazmaları" ile temsil edilen evrenin Marx için zorunluluğu söz götürmez bir şeyse de, daha o zamandan Marx, kısmen ve biraz belirsiz de olsa, kapitalist üretim biçiminin içyüzünü dikkate değer bir şekilde gösteriyor ve dehası açıkça ortaya çıkıyordu. Ama şunu da unutmamak gerekir ki, aynı Marx, bu uğrağı **hızla** aştı ve teorisini, önceki buluşlarını tamamen değilse de, kısmen terkederek geliştirdi.

Teorinin olumsuz noktalarını belirtmek için gösterdiğimiz çaba, asla Marx'a karşı bir anlam taşımıyor. İki adım ileri gitmek için, Marx'ın nasıl bir adım gerilemeyi kabul etmiş olmasına derin bir **hayranlık** duyarak bakıyoruz.

Ama bugün aynı şeyi yapmak bir gerilemeyi, artık geçip gitmiş olan bir çocukluk çağına dönüşü ifade eder. Yabancılaşmış çalışma teorisinde, hiç değilse ekonomik plânda, bilimsel bakımdan tutulabilecek pek az bir şey olduğunu göstermekten çekinmemek gerekir. "Genç Marx"a sahip çıkmak için, onun bütün düşüncelerini savunmağa, Marx'dan daha çok marksist olmağa hiç de ihtiyaç yoktur.

1965 yılında (6), tıpkı Marx'ın 1850 yıllarında yapmış olduğu gibi, ekonomik plânda, yabancılaşmış çalışma teorisini bırakmak gerekir. Çalışmanın yabancılaşması teorisi, ekonomik bir kategori değildir; ayrıca, kapitalist üretim biçiminin doğru, bilimsel bir açıklamasının yapılmasına da yaramamaktadır. Öyleyse o, artık marksist ekonomi teorisine büsbütün yabancı bir şeydir.

Gelecek Sayıda :

FETİŞİZM ve YABANCILAŞMA

(İncelemenin 2. kısmı ve sonu)

(1) E. Botigelli, "Présantation - Manuscrits de 1844"de Karl Marx. Editions Sociales, 1962, LXVII.

(2) Meta (marchandise), piyasa için, yani satılmak amacıyla üretilen mallara verilen addır. Öyleyse kapitalist üretim, bir meta üretimidir. (K. S.)

(3) Burada bir çelişmeye işaret ediliyor: "Çalışma" da bir meta odluğuna göre (Marx sonradan bunu düzelterek, çalışma - gücü diyecektir), ortaya çalışma değerinin çalışmayla, yâni bir şeyin gene kendisiyle ölçülmesi gibi bir sonuç çıkıyordu. (K. S.)

(4) K. Marx, "Manuscrits économico - philosophiques", Editions Sociales, 1962, s. 55.

(5) Bundan ötürü, öznel unsurların gerçek bir varlığı olmadığı iddia edilemez. Bu unsurların varlığı yadsınamaz. Ama burada bir başka sorun, tahlilin bir başka düzeyi söz konusu ediliyor.

(6) Bu yazının aslı, haziran 1965 tarihli "Economie et Politique" dergisinin 131. sayısında yayınlanmıştır. (K. S.)

bu, vietnam halkının zaferidir !

turhan tükel

HALK DENİLEN O BÜYÜK GÜÇ

Vietnam halkının, vatanlarının kuzey kesiminde karadan, denizden ve havadan yapılan korkunç bombardımanlara karşı gösterdiği dayanma, güney kesiminde 1 milyonu aşan modern bir düşman koalisyonuna karşı giriştiği savaş, gün geçtikçe, çağımızın dışında yaşanmış bir efsane gibi izlenir olmuştur. Dünyanın bu köşesinden gelen haberler, gazetelerde, radyolarda okunan ve dinlenen en cazip kahramanlık öykülerinin tefrikasına dönmüştür. Gerçekten, cüce diktatörleri yıkacak yolları henüz bulamamış, kapitalizmin sürdürdüğü zulme bir çözüm getirememiş insanlar ve uluslar, kendi diktatörlerini ve kendi kapitalistlerini bile korkudan titreten Amerikan emperyalizmine karşı savaşan bu yoksul halkı, bir efsane kahramanı olarak görmekte haklıydılar. Ama bunun bir efsane olmadığı; bağımsızlığı ve özgürlüğü için savaşan bir halkın, dünyanın en korkunç emperyalisti de olsa, onu yenebileceğinin tarihî bir gerçek olduğu inancı, hergün biraz daha yayılmaktadır. Ve giderek, -kurtuluştan ümitleri kesilmeğe çalışılan- bütün yoksul ülke halkları, kendilerinin de kurtulabileceğine inanmağa başlamışlardır. Savaşan Vietnam halkı da bu gerçeği sık sık hatırlatmıştır: "Biz sadece kendi kurtuluşumuz için değil, dünyanın ezilen öteki halkları için de savaşıyoruz."

Bütün bunlara rağmen, Vietnam halkının zafere ulaşacağına en çok inanan insanlarda bile, bu çok yönlü, bu çok şiddetli ve çok taraflı savaşın nasıl bir çözümle barışa ulaşabileceğine dair aydınlık bir görüş yoktu. Barışa doğru atılacak adım nereden başlıyacaktı, kim tarafından atılacaktı ve bunu hangi adımlar ve gene nerelerde izleyecekti? Savaşın karmaşası içinde, politika alanındaki entrika kaosunda, barış yolunu herkesin görebileceği kalın bir çizgi şeklinde ortaya koymak gene Vietnam halkının gerçek temsilcilerine düşmüştür.

Kuzey Vietnam hükümeti ve Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi, doğu halklarının o bilge üslûbu ve yumuşak kelimelerin son derece kesin diliyle, bu çizgiyi -birkaç cümleyle- şöyle çizmişlerdir: "Amerika'nın Kuzey Vietnam'a yaptığı bombardımanlar şartsız olarak durdurulur. Amerika bunu yerine getirdikten sonra, Kuzey Vietnam, Güney Vietnam halkının gerçek temsilcisi Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Amerika, Amerikan askerlerinin ve üslerinin Güney Vietnam topraklarından çekilmesini görüşmek üzere müzakereye oturur."

EŞSİZ BİR ZAFER

Amerikan emperyalizminin gücü karşısında sinmiş bir düşünce kalıbından çıkamıyanlar, bu son derece sade çözümü, ötedenberi biraz gerçek-dışı görmüşlerdir. Bu düşüncede olanların aklından geçen, Vietnamlıların, Amerika'nın prestijini de gözeterek bazı ödünler vermesidir. Böyle düşünenler -ki bunlar arasında devlet adamları ve dünya kamuoyunu etkileyen kurumlar ve kişiler de vardır-, insancıl tavırlarını da ihmal etmeyerek, Vietnam halkı ve temsilcileri üzerindeki baskılarını arttırmışlardır. Bu yılgın düşüncelilere Vietnam halkının verdiği cevap kısaca şu olmuştur: "Haydut, silâhını cebine sokmadan, onunla konuşulamaz!"

Ve nihayet haydut, Kuzey Vietnam'a doğrulttuğu silâhı şartsız olarak cebine soktuğunu ilân etmiştir. Sadece tek taraflı olan bu "yarım ateş-kes" ilânı bile, Vietnam halkı için, tarihin yazdığı zaferlerin en büyüklerinden biridir. Çünkü, tarihte ilk defa, bir halk, düşmanın yağdırdığı ateşten, ölümden yılmadığını, yılmayacağını göstererek, düşmanı yenilgiye uğratmıştır.

Vietnam halkının birgün mutlaka kazanacağına inandıkları halde, Amerika'nın verdiği "bombardımanları durdurma kararı"nı bir seçim kozu olarak değerlendirenlerin sayısı hayli kalabalıktır. Bu değerlendirmede gerçek payı yok değildir. Fakat bu ihtimal bile Vietnam halkının kazandığı zaferi gölgelemekten uzaktır.

Durum şudur: Amerika tarafından ilân edilmiş bulunan bu "yarım ateş-kes" ten sonra barış görüşmelerinin başlatılması kabul edilmiştir. Kuzey Vietnam ve Güney Vietnam Ulusal Kurtuluş Cephesi, barış görüşmelerine katılacak taraflar konusunda, ötedenberi ileri sürdükleri bir şarttan vazgeçmişlerdir. Bu, Saygon hükümetinin de barış masasına oturmasını kabul etmeleridir. Vietnam halkının hiç bir unsuruna dayanmayan ve fakat savaşta elinde bulundurduğu silâhlı kuvvetlerle fiilî bir taraf olan Saygon hükümeti de görüşmelere katılacaktır. Vietnam halkının gerçek temsilcilerinin, resmen tanınmış sayılmıyacaklarını bildirerek bunu kabul etmeleri, bir yandan, dünya kamuoyunun Amerikalılar tarafından kandırılmasını önlemek amacını da gütmektedir. Bu kabul, onların barışa olan bağlılıklarının bir belgesidir. Bu davranışlarında ne kadar haklı oldukları artık bugün apaçık ortaya çıkmış bulunmaktadır. Tarafların kimler olduğunun ilânını izleyen ilk saatlerde, Saygon hükümeti, görüşmelere katılmıyacağını açıklamıştır. Bu, düpedüz, kuklanın kuklacıyla birlikte giriştiği bir oyundur. Bunun ne kadar doğru bir yorum olduğu, Amerika'nın da Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin ayrı bir heyetle temsil edileceği bir konferansa katılmıyacağı kararını açıklamış olmasıdır. Yani emperyalist güçlerle onun kuklası, barış görüşmelerini savsaklamak için çirkin yolları denemekten vazgeçmiyeceklerini bir kez daha göstermişlerdir.

EMPERYALİZM YENİLMİŞTİR!

Amerikan seçimleri, bu savsaklamanın daha da uzamasına sebep olacak şekilde sonuçlanacağa benzemektedir. Yâni, Johnson'un partisi, Başkanlığı kaybedecektir. Nixon'un, Vietnam ve dünya halklarına karşı, "bombardımanı durdurma" diye bir sözü yoktur. Yeni Başkan, devletin birçok işlerinin devamını da yüklenmekle birlikte, kendini Johnson'un bu kararı ile bağlı saymıyabilir.

Ama bütün bunlar, yukarıda belirttiğimiz gibi, Vietnam halkının kazandığı zafere gölge düşürecek nitelikte unsurlar sayılmamak gerekir. Bombardımanın durdurulması kararının, Amerikan seçimlerinde Humphrey'in lehinde bir seçim kozu, bir aldatmaca olarak kullanılması bile bu gerçeği değiştirmez. Bombardımanın durdurulması, bir Başkan adayının seçimi kazanma şansını arttırabiliyorsa -ki arttırdığı anlaşılmış bulunmaktadırbu, savaşın Amerikan halkı üzerinde ne kadar büyük etkisi olduğunu ispatlar. Bu ise Vietnam halkının savaş azminin, savaşa devam azminin, milyonlarca Ame-

geniş cephe fiilen gerçekleşmiştir

Emperyalizme karşı, millici güçlerle bir geniş cephe elbette kurulmalıdır. Milletlerarası sermayenin kemik yalayıcılığını yapanlara karşı, halksever ve vatansever çevrelerle bir geniş cephe elbette gerçekleşmelidir. "İç"ini, "dış"ını ayırmadan SÖMÜRÜ'ye karşı çıkan, yani gerçek anlamda insan olan, insanlık haysiyetinden nasibini almış herkesin içinde bulunacağı bir geniş cephe, elbette istenilen, özlenilen, üstelik yararlı bir cephedir. Tek dayanağımız ve güvencimiz olan Anayasamızı sonuna kadar savunmağa kararlı, faşizme karşı varını yoğunu ortaya koyabilecek kişiler, çevreler ve örgütlerle bir geniş cephe'ye elbette gidilebilir.

Ama beyler, ama efendiler, 35 milyon metrekarelik vatan toprağında yabancı bayrağın dalgalanmasını, "siyasî basiret"leri gereği, kılları kıpırdamadan karşılayanlarla bir geniş cephe'ye gidilemez! Topraklarımızın üstünden kalkan ve kalkabilecek olan U-2'leri, U-bilmemkaç'ları, toprağımızın ve de halkımızın güvenliği açısından değerlendirmede aynı "siyasî basiret"i göstermeyen kişiler, çevreler ve örgütlerle bir geniş cephe'ye gidilemez! Halkımızın elemeğini, alınterini, yeraltı ve yerüstü servetlerimizi içerdeki maşaları yardımıyla sömürmekte olan bir devletin, çıkabilecek bir savaşı kendi toprakları dışında tutabilmek için kullandığı Nato'ya "Evet" diyenlerle, antiemperyalist bir savaşta, geniş cephe'ye gidilemez! Ve beyler ve efendiler, çoğunlukta oldukları bir Belediyeden -sosyalist üyelerin açık direnmesine rağmen- halkın ekmeğine zam kararı çıkaran, en hafif deyimiyle, bu kararın çıkmasına gözyuman kişiler, çevreler ve örgütlerle geniş cephe'ye gidilemez! Halkın ekmeğiyle oynayanlarla değil geniş cephe'ye, Hürriyet Meydanından Taksim Meydanına, Tandoğan Meydanından Gürsel Meydanına bile gidilemez!

"CHP sosyalist bir parti değildir ve olmayacaktır". Pekâlâ...

"CHP aşırı sağa ve aşırı sola karşıdır". Pek güzel...

"CHP meselelere sınıf mücadelesi açısından bakmamaktadır". Âmenna...

Ama CHP, AP ve fırın sahipleriyle işbirliği yaparak, halkın ekmeğiyle oynamaktadır. Ya buna ne denir?

İstanbul Belediye Meclisindeki üyelerinden üçü fırın sahibi olan CHP, AP ve cümle fırın sahipleriyle işbirliği yaparken ne tür bir mücadelenin içindedir? Emekçi halkımızın ürettiği buğdayı, gene emekçiler yoluyla un ve ekmek haline getirerek emekçilere satma işlemindeki zam kararı ne tür bir mücadelenin sonucudur? CHP, "biz meselelere sınıf mücadelesi açısından bakmıyoruz" demektedir ama, yaptığı işin adı, bal gibi "sınıf mücadelesi"dir. CHP, bir bürokratlar ve burjuvalar partisidir. CHP, bürokrasiye gereken sus payını vererek, burjuvazinin çıkarlarını bir süre daha koruyabilmek amacında ve telâşında bir partidir. CHP, emekçi halkımızın giderek güçlenen, genişleyen, yayılan mücadelesinin ve bu mücadelenin siyasî örgütünün karşısında, "suçluların telâşı içinde", yeni çıkar yollar aramaktadır. Ortanın Solu, çıkar sandıkları bu yolların sonuncusudur. Fakat ne yazık ki, bu yol çıkabilmeyecektir! Ve beyler, beyefendiler, ağalar, neme gerekçi bürokratlar, iş adamları, fırın sahipleri, emlâk sahipleri, mal ve mülk sahipleri partisi olan CHP, işsiz işçinin, topraksız köylünün, okulsuz öğrencinin, ekmeksiz evin karşısında, bütün burjuva partileriyle ve sermayeci düzenden çıkarı olanlarla bir geniş cephe içindedir. Emekçi halkımıza ve onun örgütüne karşı sermayeciler, yüzdeecilar, burjuva partileri bir geniş cephe'yi fiilen gerçekleştirmişlerdir.

Gerçekten milliyetçi, halktan ve emekten yana, kapitalizme ve onun son aşaması olan emperyalizme karşı olan çevrelere ve kişilere ise, bu geniş cephe karşısında mücadele düşmektedir.

hasan ersin

rikalı üzerinde yarattığı yılgınlığın belirtisidir. Bombardımanların şartsız olarak durdurulması kararının neresinden bakılırsa bakılsın, bu, Vietnam halkının bir zaferi olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu mantığın tersi de Amerikan emperyalizminin içyüzünü açıklamağa yardımcı olmaktan öteye geçmemektedir. Yani bütün bir ulusun barış ümidinin, bundan öte, bütün dünyanın barış ümidinin bile, Amerikan emperyalizmi tarafından bir seçim kozu olarak kullanılacak kadar ahlâk dışına çıkılabildiğini gösterir.

Evet, verilen sözden dönmek, Amerika'da Başkanlığın değişmesinden yararlanmak, barış görüşmelerini belli bir süre için geciktirmiş olabilir. Fakat bütün bunlara rağmen, son zaferin, savaşa devam azmini kaybetmemiş ve hiç bir zaman kaybetmiyeceği inancını bütün dünyaya ispatlamış olan Vietnam halkının olacağı açıktır. Bunun dışında, bazı dalgalanmalardan sarsılmak, zafer hakkında şüpheye düşmek yılgın kişilerin işidir.

Er-geç gelecek birgün, Vietnam'ın bugünden ileri sürdüğü şartların gerçekleştiğine tanık olunacaktır. Vietnam halkının ilân ettiği amaçlar şunlardır: bağımsızlık, demokrasi, barış, tarafsızlık, refah ve iki Vietnam'ın birleştirilmesi... Bu amaçların gerçekleşmesi için, Amerika'nın ve ona bağlı askerlerin çekilmesi ve Amerikan üslerinin tasfiyesi gerekecektir. Bunun ardından, Vietnam'da millî demokratik bir koalisyon hükümetinin kurulması için özgür seçimlerin yapılması gelecektir. İki Vietnam'ın birleştirilmesi, yabancı müdahalesi olmadan, karşılıklı danışmalar ve anlaşmalarla ve çeşitli aşamalardan geçilerek gerçekleştirilecektir. Ve böylece, dünyanın özgür ve bağımsız uluslan arasına, özgürlüğü ve bağımsızlığı en çok hak etmiş olan yeni bir ulus daha katılacaktır. Hem de, sömürülmekte, ezilmekte olan pek çok ulusa, birgün mutlaka kurtulacakları ümidini de vermek suretiyle...

sorunlar

cumhuriyet'in 45. yılında türkiye

a. ceyhun

Cumhuriyet'in ilânı, Türk tarihi içinde önemli bir aşamadır. Türk ulusu, yüzyıllar süren uyuşukluktan, ilk defa Cumhuriyet'le kurtulmaya ve yüzünü çağdaş dünyaya çevirmeye başlamıştır. Cumhuriyet'ten önceki çabalar, hep yarım ve duygusal olmuştur. İnsanlığın büyük savaşlar ve direnmeler sonucu elde ettiği hak ve özgürlükler, ancak Cumhuriyet'le girmeye başlamıştır Anadolu'ya. "Ulus" ve "ulus egemenliği" gerçeğine Cumhuriyet'le geçilmiştir. Bilim, sanat, uygarlık gibi üst insanın ürünleri Cumhuriyet'in araladığı kapı ile girme olanağı bulmuştur bozkırlara.

Cumhuriyet, Türk ulusunun "kişi egemenliği"nden kurtulup, kendi kendisine yönelişini deyimleyen bir yönetim düzenidir; öze dönüş hareketidir.

Ne var ki, bu yıl 45. yaşını kutladığımız Cumhuriyet, kendisinden bekleneni tümüyle vermiş olmaktan birhayli uzaktır. 45. yılında, ona en büyük saygı, hiçbir art niyete dayanmadan, ulusal bir açıdan, kendisinden bekleneni niçin veremediğinin eleştirisini yapmaktır.

Gerçek olan şudur ki, 45 yıl önce, iyi niyetlerle yapılan atılımların çoğu biçimsel bir çizginin ötesine geçememiş; Cumhuriyet, "halk" denilen "öz"e inememiştir. Öte yandan, "bir halk yönetimi" olan Cumhuriyet, yanlış bir uygulama ile, kendi "öz"üne de yabancılaşmıştır. Atatürk'ün ölümüne dek düzenli bir şekilde uygulanan Cumhuriyet, Atatürk'ün ölümünden sonra, Atatürk'e ve devrimlerine zıt bir zihniyetin elinde yozlaşmış, bir "oligarşi" düzeni durumuna düşürülmüştür. Başka bir deyişle Cumhuriyet, bir "üstyapı" uygulaması olarak bir yerde kalmış, "altyapı"ya inememiştir. Bu yanlış uygulama, Cumhuriyet'i "bürokrasi" biçimine götürmüştür. Yönetenlerle yönetilenlerin arasındaki dengesizlik büyümüştür. Cumhuriyet'in, Atatürk'ün öncülüğünde başlattığı en olumlu girişim olan "devletçilik", yerini, üretim araçlarını tekelinde bulunduran "özel teşebbüs"e bırakacak bir duraklamaya itilmiştir. "Her mahallede bir milyoner yaratma" biçiminde uygulanan bir Cumhuriyet yönetimi, Türkiye'nin yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarından elde edilen gelirin belli ellerde toplanmasına yol açmıştır. Giderek, "zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul" yapan bir kapitalist uygulama biçimine dönüşmüştür. Özündeki "eşitlik" kavramı ile, bölgeleri, kent ve köyleri, yurttaşları birbirine yaklaştırması gereken Cumhuriyet, yozlaşmış bir uygulama ile, aradaki uçurumu daha da artırmıştır. Bugün Cumhuriyet yönetiminin uygulandığı birçok ülkelerde, eşitsizlik hızla sosyal adalete dönerken, Türkiye'de sınıflar ve insanlar, birbirinden kopacak denli uzaklaşmıştır.

Cumhuriyet'i 45. yılında iyimser duygularla kutlamanın olanağı yoktur. Türkiye'nin gerçeklerine kabaca bir göz atıldığı zaman, iyimser olmanın güçlüğü kendiliğinden ortaya çıkar.

AZ GİTTİK, UZ GİTTİK..

Ulusal eğitim gerçekleşmemiş, her yıl biraz daha bozulmuştur. Genel nüfusun yüzde 60'ı okuma-yazma bilmez. Milyonlarca yurttaşımız okula gitme olanağından uzaktır. Halka giden, halkcı bir eğitim uygulaması olan Köy Enetitüleri kapatılmıştır. İlkokullardaki öğrencilerin yüzde 77'sini meydana getiren köylü - işçi çocuklarının yüksek okullardaki oranı yüzde 3'e düşmektedir. Ortaokuldan mezun olan her 100 çocuktan 98'i lise ve üniversitede elenmekte, geri dönmektedir. Okullarda uygulanan içedönük,tüketici eğitim düzeninin ulusal ekonimiye katkısı olmamakta; okumuş olanların çoğu işsiz gezmektedir. Eğitimdeki yolsuzlukları eleştiren devrimci öğretmenler ordan ora sürülmektedir. Eğitime yeniden "teokratik" bir nitelik verilmeye çalışılmakta, durmadan "imam okulu" açılmaktadır. Mantar gibi çoğalan özel yüksek okullarda, insanlığın ortak malı olan "bilgi"ler para ile satılmaktadır.

Türkiye'de doğan her 100 çocuktan 40 tanesi, 12 yaşına girmeden ölmektedir. (Ölenlerin yüzde sekseni köylerdedir.) Nüfusun yüzde 2,5'u veremli ve 2 milyonu trahomludur. 4 bin kişiye 1 hekim; 10 bin kişiye 17 hasta yatağı düşmekte; yüzlerce Türk hekimi Amerika'da çalışmaktadır. Daha "aspirin"i görmeyen insanlar vardır! İlâçların yanına varılacak gibi değildir.

Nüfusun yüzde 72'si, sayısı 40 binin üstünde olan köylerde oturmaktadır Bu köylerden çoğu ilkel hayat koşulları içindedir. Koşulların kötü oluşundan, her yıl binlerce köylü kente inmekte, gecekondularda yaşamaya çalışmaktadır. 15 bin köyde ilkokul, 10 bin köyde yol, 25 bin köyde daha telefon yoktur. Elektirik bilinmemektedir. Binlerce köyün suyu yoktur; su ihtiyacı derelerden, kuyu ve sarnıçlardan sağlanmaktadır. Köy evleri, içinde yaşanmaz durumdadır; ya kerpiç, ya taş, ya da hımıştandır. Cumhuriyet'in getirdiği yenilikler, köylerin çoğuna girmemiştir. Özellikle, doğuya doğru gidildikçe durum daha da kötüleşmektedir; doğu halkının çoğu mağarada oturmakta, ağaların emrinde bulunmaktadır. Köyler, kasaba ve şehirlerde oturanlar için birer tüketim kaynağıdır.

Kentlerde "arsa spekülâsyonculuğu" almış yürümüştür. Plânsız bir genişleme, trafik, sağlık durumunu bozmaktadır. Kiralar durmadan yükselmektedir; bunu denetlemek olası değildir. Halk, bütçesine uygun konut bula-

mamakta, tek odalı evlerde oturmaktadır. Kentlerde, sağlık koşullarına uymayan tek odalı evlerde oturanların oranı yüzde 32'dir.

Ulusal ekonomi, büyük dengesizlikler içindedir. 1947 yılına dek dışardan pek az yardım alınmış, kendi kendine yeterli bir ekonomi görüşü, temel görüş olmuştur. 1947'den sonra hızla borçlanma dönemi başlamış, yeniden bir "Düyun-ı umumiye" yaratılmıştır. Böylece, Türk ekonomisinin sarsılması, Türk bağımsızlığını da zedelemeye başlamıştır. 1967'de 17 milyon dolarlık yabancı sermaye yatırımlarının kâr transferi 25 milyon dolardır. İthalât durmadan yükselmekte, ihracat düşmektedir. Bellibaşlı ihraç mallarına yenileri eklenememiştir. Dışarıya ucuza satılan hammadde, işlenmiş ve çok yüksek bir fiyatla yeniden alınmak tadır. Dış ticaretteki aksak uygulama, her yıl milyonlarca lira vergi ve döviz kaçakcılığına yol açmaktadır. Toprak işletmelerinde daha, "verimli tarım"a geçilememiştir. Gübreleme, sulama ve makinalaşma yetersizdir. Verimli topraklar, ağaların elindedir. Toprak reformu, bir türlü gerçekleştirilmemiştir. Binlerce çiftçi ailesinin bir karış toprağı yoktur; ağaların çiftliklerinde ırgat ve yarıcı olarak çalışmaktadır. Halkın ürettiği ürünler değerlendirilmemekte, ucuz fiyata satılmaktadır. Hayvancılık yıldan yıla bozulmaktadır. Ağır sanayi, "montaj sanayii" biçiminde yozlaşmıştır. Mevcut devlet fabrikaları, işletme usullerinin bozukluğu yüzünden verimli olamamakta, her yıl zarar etmektedir. Atatürk'ün, Cumhuriyet hükümetlerinin programlarına temel yapmak istediği "emek misak-ı millîsi" gerçekleşmemiş, işçilerin yüzde 15'i 10 liranın alında, yüzde 70'i 25 liranın altında bir gündelikle çalışmaktadır. Buna karşılık, günlük tüketim eşyalarının fiyatları durmadan yükselmiştir. Örneğin, 1938'den bu yana, genel eşya fiyatlarındaki artış oranı yüzde 750'nin üstüne çıkmıştır. İşçiler, gerçek sendikalar çevresinde örgütlenememiştir; çoğu, Amerikan tipi "sarı sendikalar"ın elindedir. Ulusal gelirin dağılımı, vergilerin toplanması adaletsiz ölçüler içindedir. Çok kazanandan az, az kazanandan çok vergi alınmaktadır. Gerçek gelirler, ciddî bir denetim olmadığı için gizlenmekte, milyonlarca liralık vergi kaçırılmaktadır. Ulusal gelirden kişi başına düşen pay, 300 doların altındadır. Kredi kurumu iyi işlememektedir. Küçük çiftçi yeteri kadar krediden yoksundur; bu yüzden tefecinin eline düşmektedir. Örneğin, 35 işletme 11 milyon lira kredi alırken, buna karşılık 150 bin çiftçi ancak 12 milyon lira kredi alabilmektedir. Böylece, ekonominin temeli olan "üretim araçları" küçük bir azınlığın elinde toplanmaktadır. Açık işsizlik, gizli işsizlik bir felâket olmaya başlamıştır. Binlerce Türk işçisi, yabancı diyarlara gidip para kazanmanın hayali içindedir.

Siyasal istikrara bir türlü kavuşulamamaktadır. Demokrasinin en önemli aracı olan "seçim" kavramı, "geçim"le eşdeyim haline gelmiştir. Partiler, iktidara gelmek için, ahlâk ve yasa dışı yollara sapmaktadır. Halkın bütün iyi niyetleri, inançları sömürülmektedir. Özellikle din istismarı, devlet düzenini altüst edecek bir yoğunluk kazanmıştır. Lâiklik yozlaştırılmıştır. Tekkeler, mahalle mektepleri yeniden canlanmıştır. Cumhuriyet ilkelerine düşman birçok mezhep türemiştir. Siyasal ahlâksızlık, Atatürk devrimlerinden taviz verecek kadar artmıştır. Bugün açıkça Atatürk'e ve onun eserlerine küfreden gazeteler çıkmakta, propagandalar yapılmaktadır. Yobazlığın, gericiliğin sırtı sıvazlanmaktadır. Uyduluğu, ümmetçiliği "milliyetçilik" sayan ve böyle kabul ettirmek isteyen bir grup, sermaye çevrelerinin desteğiyle "şahlanış mitingleri" ve "direnme namazları" düzenlemekte, halkı şaşırtmaya, dikkatini sömürü alanından başka taraflara çekmeye uğraşmaktadır. Bağımsızlık diye bağıran gençler coplanmakta, öldürülmektedir.

Kırkbeş yıl önce, Türkün bir ölüm - dirim savaşı vererek Anadolu'dan kovduğu emperyalizmin bugünkü temsilcileri, ellerinde yardım ve dostluk çantaları ile Anadolu'ya yeniden girmişlerdir. Bugün, Türk toprakları üzerinde birçok yabancı askerî üsler, bakanlıklarda "uzman" adı altında yabancılar vardır. Türkiye'nin en ufak köylerine kadar dağılmış olan "Barış gönüllüleri", durmadan "ulusal sırlarımızı" rapor edip dışarı kaçırmaktadır. CIA ajanları aracılığı ile, halktan yana Türk aydınlarını "imha plânları" düzenlenmektedir.

Bu olumsuzluklar sonucu, bir karamsarlık, bir kötümserlik havası gelip çevremizi sarmıştır. Ekonominin bozulması, genel ahlâkın bozulmasına yol açmıştır. Kişiler arasında güven kalmamıştır. Rüşvet, aracılık, adam kayırma, torpil, adam kandırma, hırsızlık, eşkiyalık, yankesicilik, toprak kavgası, boşanmalar... durmadan artmaktadır. Devletin yurttaşlar üzerindeki olumlu ağırlığı azalmıştır. Toplum bir "değerler kargaşalığı" içine yuvarlanmıştır.

Örnekleri uzatmak mümkündür. Türkiye'ye kabaca bir göz atıldığında, genel görünüş budur.

"YE BENİ!" POLİTİKASI

Bu sonuçtan sorumlu tutulacak elbette ki "Cumhuriyet" değildir; Cumhuriyet'i bu çıkmaza getiren, halktan uzaklaştıran zihniyettir.

Cumhuriyet'in gerçekten bir halk yönetimi olabilmesi, emekçi halkın devlet yönetimine ağırlığını koymasıyla başlar. Gerçekte bir halk yönetimi olan Cumhuriyet, halkın uygulayacağı bir yönetim olacaktır.

Yakın dönemin parlâmento albümüne bir göz atılırsa, Cumhuriyeti uygulamakla görevlendirilmiş kimselerin egemen sınıflardan geldiği anlaşılır.

Eğer seçim sistemleri, halkın parlâmentoya girebileceği şekilde düzenlenmiş; halk, ağırlığını devlet yönetimine koyacak şekilde hazırlanmış, eğitilmiş olsaydı, Türkiye Cumhuriyeti 45. yılında, elbette bugünkü noktadan çok ilerde olacaktı. Cumhuriyet bayramları, resmî bayramlar olarak değil, bir halk bayramı olarak kutlanacaktı.

Atatürk'ün, "mazlum milletlere" örnek olacak biçimde gerçekleştirdiği "Kurtuluş Savaşı", halkçı bir uygulama ile, aynı uluslara, bugün kalkınma alanında da örneklik ve öncülük edebilirdi.

Eğer Atatürk'ün "Yurtta sulh - Cihanda sulh" ilkesine bağlı kalınarak ulusal güce erişilseydi, Türkiye'nin yeri "Kapitalist Kamp" değil, bağımsızlıktan yana olan "Üçüncü Dünya" olurdu. Ne acıdır ki, Türkiye kendisi bir kapitalist ülke olmadığı halde, büyük kapitalist ülkelerle ilişki kurmuş; böylece, sanayileşmiş ülkeler için bir ucuz hammade ve pahalı tüketim pazarı haline gelmiştir.

Türkiye'nin saldırgan kapitalist ülkelerle dostluk kurarak ve bunlarla ekonomik ilişkileri geliştirerek kalkınamıyacağı, yıllardan beri, bilim adamları tarafından yazılmakta, söylenmektedir.

Bu eleştirilere karşı, "Rusya'nın kucağına mı düşelim?" denilerek, bağımsızlıktan yana olan millîci güçler "Komünistlikle" suçlanmaktadır. Oysa böyle bir iddiada bulunan yoktur. Türkiye'nin, aynı tedbirsizlikle, aynı koşullar içinde, Rusya ile yapacağı ilişkilerin de sonucunun bundan farklı olmıyacağı Atatürkçüler, sosyalistler tarafından söylenmektedir.

Atatürk'ten, Cumhuriyet'ten yana olan devrimci çevrelerin sloganları gayet açıktır: "Ne Amerika, ne Rusya; tam bağımsız, demokratik ve toplumcu Türkiye!"

Bugünkü Türk milliyetçisi, Cumhuriyet bayramını bu duygular içinde değerlendirmekte ve kutlamaktadır.

Çünkü geleceğin tam bağımsız, mutlu, yüzü gülen Türkiyesi, iç ve dış sömürüden kurtulunduğu zaman doğacaktır. Cumhuriyet, ancak böyle bir ortamda Atatürk'ün gerçekleştirmek istediği biçimde, toplumcu yörüngesine girecektir.

Türk ulusu, daha mutlu Cumhuriyet bayramları kutlamak için, kırkbeş yıl önce gerçekleştirdiği gibi, ekonomik ve sosyal alanda da, ikinci ibir "Kurtuluş Savaşı" vermek zorundadır.

iktisadî kalkınma seferberliği

dr. beşir hamitoğulları

GİRİŞ

Bir israf ekonomisinin bütün özelliklerini yansıtan az gelişmiş Türk ekonomisinde, iktisadî kalkınmayı hızlandırabilecek atıl kaynaklardan birisi de, bugünkü şekliyle kalkınmayı köstekleyen ve sayısı milyonlarla belirtilen âtıl iş gücü potansiyelidir.

Esas olarak, Türkiye'de iktisadî kalkınmanın stratejik değişkeni olan nüfus faktörünün, iktisadî kalkınmada sağlayabileceği çok değerli desteğe dikkatlerin çekilmek istendiği bu incelemede, sırasıyla: Emek ve Sermaye unsurları karşısında iktisatçıların tutumu, Türkiye'nin geri kalmışlığının nedenleri, Türkiye'de iktisadî seferberliğin nedenleri, ülkemizin sahip olduğu iş gücü kaynakları, ülkemizde yardımlaşma ve dayanışma (imece) gelenekleri ve yurt düzeyinde halkın yol, su, okul, elektrik gibi faaliyetlere, fiziksel ve parasal olarak bulunduğu katkılar, âtıl iş gücü kaynaklarının iktisadî kalkınma doğrultusunda harekete geçirilmesi, bu katılışın bazı şekilleri, yapılacak işlerin seçimi gibi noktalar üzerinde durulacaktır.

I. EMEK VE SERMAYE İLİŞKİLERİ KARŞISINDA İKTİSATÇILAR

Gayri safî millî hâsılanın yetersiz artışı, az gelişmişliğin nedenlerinden birisidir. Bu ise, sahip olunan tüm üretim unsurlarından yeterince yararlanamamak anlamına gelir. Oysa az gelişmiş ülkelerin çoğunda, Türkiye'de olduğu gibi, en çok malik olunan, fakat buna karşın en az kullanılıp değerlendirilen üretim unsuru emektir. Bundan ötürü az gelişmiş ülkelerde, geri kalmışlığa karşı savaş, düşük istihdama karşı savaş anlamına gelmektedir. Az gelişmiş bir ülkenin iş gücü piyasasını damgalayan, korkunç kantitatif ve kalitatif dengesizlikleri izleyince, J. Bodin ile K. Marx'ın şu sözleri şimşek gibi çakıyor insanın kafasında: "İnsan kaynağından daha değerli bir zenginlik olamaz", "İnsan kapitali, kapitallerin en değerlisidir".

Düşük istihdamın normal bir durum gibi gösterildiği Türkiye'de bugün açık ve gizli bir işsizler ordusunun bulunduğu kabul edilmekle beraber, bu işsizliğin, kesin nitelik ve niceliği ile çözüm yolları düzleminde ve ülkemizin sağladığı özel olanaklar ortamında nelerin yapılabileceği konusu, halen, tüm yönleriyle, aydınlanmış değildir.

İşsizlik sorununun boyutlarını -ki yeteri ölçüde bu bile belirlenememiştir-, kapsamını belirtmek gibi pasif incelemelerle yetinilmemelidir. Az gelişmiş ülkelerin iktisatçıları, aydınları ve yöneticileri, boşuboşuna israf edilmekte olan bu çok değerli ekonomik kaynağı, âtıl düzeyden, iktisadi kalkınmaya dayanak olabilecek aktif düzeye yükseltecek, rasyonel ve verimli kullanma yol ve yöntemlerini araştırmalıdırlar.

Türkiye dahil, temel konu, bütün az gelişmiş ülkelerde, yeterince birikememiş sermaye boşluğunu; teknik ve teçhizat eksikliklerini, bol olan emek unsurlarıyla kapatmağa yönelmektir.

Atıl duran geniş iş gücü kaynaklarını temel bir yatırım politikasına araç yapmak, bir diğer deyişle, kıt olan sermayenin engelleyip zorlaştırdığı iktisadî kalkınmayı hızlandıracak odaklarda, sermaye yerine, emek unsurunu kullanma olanak ve yöntemi işlenmeğe kapalı tutulmuştur.

Klâsik üretim faktörleri Tabiat, Sermaye ve Emek olduğuna ve herhangi bir mal üretmek bu unsurlar arasındaki değişik tertiplere bağlı bulunduğuna göre, üretimi, diğer iki faktörden daha farklı ve güçlü olarak iki yönden etkileyen emek (iş gücü), kaynağı neden sermayeden daha değersiz ve küçümsenen bir unsur olsun?

İnsan kaynaklarını (insan kapitali), limanlar, demir ve kara yolları, sulama tesisleri gibi donatım, yatırım malları tarzında ele almak konusu oldukça yenidir.

Ekonomi politiğin büyük teorisyenlerinden bazıları (Adam Smith ve Alfred Marshall), insan kaynaklarının önemini kavramışlardı. Fakat yaşadıkları ülkelerin farklı koşulları, kendilerini bu konuya yönelmekten alakoymuştur. Sonra gelen iktisatçıların çoğu da, benzer nedenlerin etkisi altında, üretim sürecinde, en büyük önemi, bol oranda sahip oldukları sermayeye vermişlerdir.

Gerek ulusal üretim seviyesinin yükseltilmesi ulaşılması önemli bir hedef haline gelirken; gerekse gelişmiş ve gelişmeye istidatlı olan ülkelerde iktisadî kalkınma hızının yükseltilmesi önemli bir konu olarak ortaya çıkarken, üretim sürecinin en gerekli unsurlarından biri olan "emek" cephesi, bütün yönleriyle, 20. yüzyıla gelinceye dek, sözcüğün en geniş anlamında ihmal edilmiştir.

Yüzyılları kapsayan iktisadi fikir ve doktrin tartışmaları içinde "emek" sorunu özel olarak ve derinliğine ele alınmamış, sadece düzeysel plânda ve o da başka problemleri aydınlatmak amacıyla ele alınmıştır.

Batının özel kalkınma biçimi ve olanakları içinde, 19. yüzyıl iktisatçılarından, üretimin kalkınma süreci içinde emek unsuruna lâyık olduğu önemi vermeleri zaten beklenemezdi. Bu yüzyılın, "ulusların hızla nüfuslarını arttırıp, sahip oldukları ülkede tutunmalarını ve komşularına nazaran daha kalabalık, daha güçlü bulunmalarını" öngören siyasal felsefesi dışında, iş gücünü ekonomik olarak ele alıp yörüngesine oturtmak gibi bir gayret görülmez.

Zaten, "Mahreçler Kanunu" ile diğer teorik analizler ve sonuçlara olan bağlılık, bol sermaye kaynaklarıyla hızla gelişen endüstrileşme, emek unsurunun önemini gizleyerek, etken bir değişken olma zorunluluğunu duyurtamamıştır.

Batı ekonomilerini sarsan 1929 bunalımının ortaya çıkardığı güçlükler doğrultusunda dikkatler, yeniden, üretimin beşerî cephesine çevrilmiş, istihdam ve millî gelir problemleri, iki dünya savaşı arasında ele alınan teorik izahlarda açıklık kazanarak geliştirilmiş ve Keynes sonrası tartışmaların bile önemli konuları haline gelmişti.

Fakat özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra gelişmeye başlayan Batı ekonomilerinde erişilen ve sürdürülen tam istihdam hali, klâsiklerde olduğu üzere, iktisadî büyüme ve gelişme meselelerinde, dikkatleri yeniden emek dışındaki unsurlara, kapital ve uzun süreli teknolojik gelişmeye yöneltmiştir.

Kalkınmış Batının iktisatçılarının tutumu, kendi ülkelerinin kalkınma süreci için en isabetli bir tutum olduğu ölçüde, az gelişmiş ülkelerin durumuna uymamaktadır.

Günümüzün iktisaden gelişmemiş ülkelerinin, gelişmiş Batının kalkınma yöntemlerini denemeye veya izlemeye ne imkân vardır ve ne de zorunluluk.

Az gelişmiş ülkelerde, ekonomik gelişme için en başta gelen kaynak, nüfustur. Özellikle sınırlı kapital kaynakları, gelişme için, bol olan beşerî kaynakların kullanılmasının âzamileştirilmesini zorunluluk haline getirmektedir. Çünkü bu ülkeler, hem geniş beşerî olanaklara sahiptirler, hem de bu ülkelerin çoğu, yüksek nüfus artışı gösteren ülkeler grupuna dahil bulunmaktadırlar.

Böylece, yeterli olmayan kapital, madenler ve diğer doğal kaynakların yanı sıra, bol olan beşerî unsurun, mümkün olan en yüksek seviyede istifadeye arzedilmesi, çok önemli bir sorun haline gelmektedir.

Ekonomik kalkınmanın amacı olduğu kadar aracı da olabilen insan ve onun üretici güç olarak ortaya koyduğu emek - işgücü faktörü, sırasıyla iktisadi kalkınmaya anayurtluk etmiş Avrupa'da, ekonomik süreçlerin doğduğu ve olgunlaştığı o özel ortamda, genellikle sermaye bol, emek kıttı. Batı'da sermaye birikimi, ilki 14. yüzyılda başlayıp 18. yüzyıla varan, diğeri 18. yüzyılda başlayıp günümüze kadar sürüp gelen iki aşamayı kapsar. Emeğin oransal olarak kıt olduğu günümüz gelişmiş ülkelerini kapsayan Batının özel kalkınma aşamalarında, emeğe dayanan bir modelin gelişemiyeceği normal bir sonuçtur. Onun için sermaye unsuruna dayanarak kalkınan Batı, insan gücüne ağırlık veren bir iktisadî kalkınma modeline uyan bir örnek vermekten yok-

sundur. Buna karşın, iktisadî kalkınmayı hızla gerçekleştirmek zorunluluğunda olan ve sermayeye yeteri ölçüde sahip bulunmayan günümüzün az gelişmiş ülkelerinin, bol miktarda sahip oldukları insan gücüne iktisadî kalkınmayı dayandırarak iyi örnekler vermeleri mümkündür. Üçüncü Dünyaya siyasal kurtuluş alanında ilk örneği vermiş olan Atatürk Türkiyesi, aynı örneği iktisadî kalkınma alanında da tekrarlayabilir.

Günümüzün geri kalmış, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeleri, kalkınmış ülkelerden özellikle çok daha farklı iktisadî, siyasî ve sosyal bir ortamda bulunduklarından ve bu ayrı ortamın yarattığı yeni problemleri çözmek gibi bir durumla karşıkarşıya olduklarından, daha önemlisi, çözemedikleri sermaye birikimi sorunu karşısında, bol miktarda sahip oldukları emek faktörünü, kalkınma sürecinde ve apayrı bir düzeyde ele almak durumundadırlar. Nitekim kalkınmış ülkelerin denemeleri bize, bir ülkenin kalkınabilmesi için, sahip olduğu en geniş iktisadî kaynağı en iyi şekilde, yine sahip olduğu en yetersiz iktisadî kaynakları en verimli bir tarzda kullanması gerektiğini göstermektedir.

Bugün Türkiye'nin çözmek zorunda olduğu sorunlar, ekonomi politik biliminin ışığı altında aydınlatılmaktan fazla, ülkemizde elinde tuttuğu siyasal ve ekonomik egemenlik dolayısıyla sınırlı bir zümrenin kendi lehine kurup işlettiği bilinen kuralsız düzenin kısır çerçevesinde ele alınmaktadır.

Ülkemizin nüfus artış hızı, sosyo - kültürel ortam dolayısıyla, doğumu sınırlayıcı tedbirlerle dondurulamaz. Çok az oranlarda sınırlı bir etki yaratsa bile, işsizlik sorununu yakın gelecekte çözemiyeceği söylenebilir. Ülkemizde mevcut işsiz ordusunu yabancı ülkelere ihraç etmek de, işsizlik sorununu çözmez; olsa olsa, bugün patlaması muhtemel bir bunalımı biraz geciktirebilir.

Yurt iktisatçı, aydın ve yöneticilerine düşen görev, Türkiye'nin sahip olduğu bütün iktisadî kaynakları ortaya koymak ve bunların en rasyonel bir tarzda kullanılma yollarını göstermek, özellikle âtıl bir kapasite halinde israf edilen geniş iş gücü kaynaklarını iktisadî kalkınmaya dayanak yaparak, israf ve sömürü yanları galip gelen ekonomimizin bu çıkmazlardan kurtulmasına yardım etmektir.

(GELECEK SAYI: "TÜRKİYE'NİN GERİ KALMIŞLIĞININ NEDENLERİ")

çiftçilerin yürüyüşü

samim kocagöz

1. KARA TOPRAK

Bir süre önce, Ege bölgesi çiftçileri, traktörleriyle Ankara'ya dek yürümeye kalkıştılar. Konuyu bilmiyenler için, traktör sahibi olabilmiş toprak sahiplerinin böylesine ayaklanması, şaşılacak bir işti.

Ege'de, çok büyük toprak sahibi, parmakla gösterilecek değin azdır. 10 dönüm bağ, 15 dönüm tütün tarlası, 50 dönüm pamuk toprağı olan aileler çoğunluktadır. Pamuk ekici çiftçi, 100 dönüme değin küçük çiftçi sayılmalıdır; 1000'e dek de orta çiftçidir. 1000 dönümün üstünde büyük toprak sahibi çiftçi parmakla gösterilecek değin azdır; Adana'ya, Çukurova'ya benzemez Ege. Ama yine de bir toprak reformu yapıldığında ortaya binlerce dönüm hazine toprağı, binlerce dönüm sahipli toprak çıkar. Bu topraklar 1000'-in, ya da 500 dönümün üstündeki orta çiftçilerden biraz daha güçlü olan kişilerin topraklarıdır.

2. BEYAZ ALTINA HÜCUM

Ege'nin orta ve büyük toprak sahibi çiftçileri, köylünün deyişiyle, motor icat olmadan önce, bütün topraksız köylü ile ortakçıydı. 50 dönümden yukarı toprağı olan çiftçi, öküz çifti ile bu tarlanın işlenmesini başedemediğinden, 25 dönüme bir öküz çifti, 15 dönüme bir öküz çifti ile ortak olurdu. Bir çift öküzü olan topraksız köylü, yıllarca işlediği toprağı kendisinin bilip, ortakçılıkla geçinmiştir. Öküzü olmayan çoğu kişiye ise toprak sahibi, ortaklık hesabından, öküz bile alıverirdi. Bu düzen, 1854 tapulama işinden bu yana Osmanlı Devletinin ortaya koyduğu bir toprak düzeniydi. İyi düzendi, kötü düzendi, burasını tartışmak istemiyorum. İlk bakışta hemen kötü bir düzen gibi görünürse de, en az yüz yıl, Ege'de -yanlış bir söz etmemek için Ege'de diyorum, çünkü Ege'yi bilirim- toprak sahibi ile -toprak ağası demiyorum; çünkü her toprak sahibi Ege'de ağa değildi- bu düzen, yüzde 30 oranında köylünün lehine yürümüştür. Toprak sahibi, bir çift öküzle gelen ortakçısına toprak verirdi, dayanma (kredi) verirdi, tohum verirdi. Dayanma ve tohum çıktıktan sonra ürüne ortak olurdu. Doğal âfetlerden ortaya çıkan zararlar -ürünün su altında kalması, samyeli vurması gibi..- çoğu toprak sahibine ait olurdu. Çünkü ortakçının, elinden alınacak birşeyi yoktu.

Yine köylünün deyişiyle, makine icat olununca ortakçılık bozuldu. Toprak sahipleri, taksitle Ziraat Bankasına borçlanıp, Amerika'dan gelen traktörlerle beyaz altına (pamuğa) hücum ettiler, pamuk ekmiye başladılar. Osmanlının kurduğu düzen bozulunca, Cumhuriyet devrinde -daha doğrusu 1947'den sonra- köylünün yararına hiçbir düzen düşünülmediğinden, yıllar yılı toprakta çalışan ortakçı köylü açıkta kaldı; pamuk ekilen tarlalarda, çoluğu çocuğu ile ırgat durumuna düştü. Toprak reformu yapmadan, topraksız köylünün derdine bir çare düşünmeden makineleşmek, toprak sahibinin, giderek memleketin lehine bir ürün artmasını ortaya çıkardı ama, köylü, ortakçı - ırgat oldu, topraksız kaldı. Bu durumu, 1950 sıralarında, SAM AMCA adlı hikâyemde belirtmiştim. Fakat, hikâyeyi kim okur, kim dinler!..

Yine, 1950'den bu yana makineleşen toprakların ortaya koyduğu beyaz altın (pamuk), gerek yerli dokumacılığımızda, gerekse Avrupa piyasalarında -Japonya'ya dek- büyük bir iş gördü ve itibar kazandı.

Şimdi, buraya bir nokta koyup, yeniden, topraksız kalan köylüye dönmek üzere, çiftçinin durumundan biraz söz edelim:

3. VE BU İŞİ AMERİKA BEĞENMEDİ

Amerika bize makineyi satıyor, bir kâr sağlıyordu ama, bu kâr onun için devede kulaktı. Ege bölgesinde ekilen AKALA cinsi pamuk, Amerika'nın canını sıkmaya başladı. Bir yol, bizim pamuğumuz Mısır pamuğu âyârında, havaya, iklime, suya uymuş, lifleri üç santimi bulan, rengi iyice beyaz bir pamuktu. Hele Avrupa'ya yakın oluşumuz alıcıyı nakliyeden de kazandırıyordu. Amerika baktı ki, -devede kulak da olsa- Türk pamuğu kendi pamuğunu bastırıyor, -zeytinyağımızın soya yağına yaptığı rekabetten nasıl hoşlanmadıysa-, bir çare düşündü: Efendim, dedi, sizin topraklara Akala cinsinden Koker cinsi daha uygundur. Bizimkiler hemen, "Eh.." dediler, Akala cinsi pamuk tohumunu yok edip, yasaklayıp, "Koker ekilecek" buyruğunu verdiler. Kokerin kozası küçük, lifleri ise 1,5 santimi bulmuyordu. Birkaç yıl içinde Amerika bu işi de beğenmedi. Pamuk, Türk pamuğu canını sıkıyordu. "Amerikan Darısı" dediler bu sefer, o da tutmadı. Geldiler dayandılar MEKSİKA BUĞDAYI'na! Şimdi, Türk çiftçisinin pamuktan vazgeçip buğday ekmesini istiyorlar. Pamuğun ekilmemesi için AP İktidarı da elinden geleni esirgemiyor. Pamuk ekim giderleri, son dört yıldır, durmadan yükselmekte. Çiftçiyi vergilendiren hükûmet bile, vergi ödemelerinde pamukta masrafı, ekim giderlerini yüzde 70 olarak kabul ediyor. Öte yandan, çiğitli pamuğun bir kilosu, on yıldanberi bütün ürünlerde olduğu gibi, düşük: en iyisi, -sözde- 230 kuruş!

Küçük bir yağmur çilentisinden sonra bu pamuk 200 kuruşun altına bile düşüyor. Gerek gündelikle, gerek kilo hesabı toplanırken bile işçiye kilo başına 40 kuruşa dek para ödenmektedir. Günde ortalama 50 kilo pamuk toplayan işçinin gündeliği 15 ile 20 lirayı bulmaktadır ki, bugünün tüketim maddelerinin fiyatı karşısında işçiye bu gündelik elbette azdır. Ama öte yandan da küçük ve orta çiftçi, yüzde 70 masrafın, bir kilosunu toplatmak için verdiği 40 kuruşun altından kalkamamakta, bankalara, tefecilere bu koşullar içinde borcunu ödeyememektedir. Beyaz altının altın olduğu devir geçmiştir. Hükûmet de taban fiyatı çok aşağıdan almakta, bilerek - bilmiyerek (!), Amerika'nın ekmeğine yağ sürmektedir.

İşte, Ege'de çiftçilerin yürüyüşü bu yüzden ortaya çıkmıştır. Köylü, toprak sahibi çiftçiler nâçar kalmışlardır. AP İktidarı, Amerika ile birlikte, ille de Meksika Buğdayı eksinler diye üstlerine üstlerine yürümektedir. Efendim, pamuk ihraç maddesidir, dış piyasaya uyunca fazla fiyat etmiyor, deniliyor. Acaba niçin, bugün 65 sent olan dünya pamuk piyasasına uyulmuyor? Bunlar hep borsa oyunu, ihraçatçı oyunu, Amerika oyunudur. Pek az pamuk ekilen Yunanistan, pamuğunu 70 sentten satmaktadır! Burada işe bir sürü rüfai karışıyor, rüfailerin işine de akıl ermez. Biz dönelim, topraksız köylüye:

4. "İŞGAL EYLERİZ!"

Dedik ki, Osmanlının toprak düzeni bozuldu; reform yapılmadan makineleşince, yerine yeni bir düzen konulamadı. Ortakçı köylü, pamuk ırgatı oldu. Traktör sürücüsü oldu pek azı, birçoğu da şehirlere, gecekondulara aktı. Bunların ayrıntıları, nedenleri üzerinde durmadan -içinden çıkmak da uzman işi ya..-, ırgat köylünün bugününe değinelim. Kim istemiyorsa istemiyor; pamuktan vazgeçilecek, yerine Meksika Buğdayı ekilecek. Buğday ekiminin işçiye muhtaçlığı yoktur; traktörler sürer toprağı, mibzerler eker, biçerdöğerler kaldırır. Yukarıda anlattığım zorluklardan ötürü, yürüyüş yapan çiftçi, sonunda Meksika Buğdayı ekmek zorunda kalacaktır. Amerika, eninde sonunda, yardımcıları ile birlikte, bu işi başaracaktır. Daha şimdiden pamuk ekiminin masrafının altından kalkamıyan çiftçi, buğdaya dönmeye başladı. "Meksika Buğdayı şu kadar verirmiş, şöyle olurmuş" tartışması ayrı konu. Böyle olunca, önceleri ortakçı olan topraksız köylü, sonra ırgatlığa düşmüştür, şimdi de işsiz kalma durumundadır.

Şu yazımın ortaya koyduğu çeşitli sorunları çözümlemeyi uzmanlara bırakarak, bir örnekle sözümü bitireyim: Pamuk ekiminden illallah diyen, zorluklardan bunalan bir çiftçi, her yıl tarlasında çalışan pamuk işçilerine, "gelen yıla başınızın çaresine bakın, ben buğday ekeceğim..." demiş. İşçiler, "biz, buğdaydan da hakkımızı alırız.." karşılığını vermişler. "Nasıl?" diyerekten soruldukta; -bana da gelip söylediler- "Duyduk; patronuna kızan işçi, fabrikaları; hocasına kızan öğrenci, okulları işgal ediyormuş. Biz de tarlanı işgal ederiz." demişler.

Topraksız toprak işçisinin dediği, bu. Topraklı çiftçinin durumu, yukarıda anlattım, bu. Buyursunlar, ilgililer bu işin içinden çıksınlar! Özetlediğim toprak, pamuk, çiftçi, ırgat durumunu, muhalefet partilerinin bilimsel araştırma kurullarına duyururum. Çiftçi haklı, işçi haklı. Amerikalı dostlarımız da haklı. Eee, Demirel İktidarı haydi haydi haklı olmaz mı?

bir seçim gezisinden anılar ve izlenimler V

hürrem arman

CHP'NİN TELÂŞI

Çift meclis zorunluğunun nereden geldiği, diğer milletlerdeki durum, onlarda da bulunan sürekli üyelikler, bizdeki Tabiî Senatörlük müessesesinin gördüğü olumlu, Atatürkçü, gerçekçi, baskı grupu oluş niteliği ve bundan doğan elle tutulur faydalar açıklandı. Senato ile beraber, Anayasa Mahkemesi, T.R.T. ve diğer Anayasa kuruluşlarının olumlu ödevleri belirtildi ve bu arada, Anayasa Mahkemesi'nin son Seçim Kanununda yaptığı değişikliğin anlamı belirtildi.

Yatsı namazından çıkanların da katılmasiyle kahve çok kalabalıklaşmıştı. Soru sahibi sık sık söze karışıyor, asıl maksadını gizleyerek, sorusuna cevap verilmesini istiyordu. TİP'nin, Anayasanın tastamam uygulanması görüşünde olduğu ve Anayasa ile bir çelişmesi olmadığı, 51 + 49 ilkesinin, senatör ve milletvekillerini de bağlayan örgütler için konmuş bulunduğu, herkesin anlıyacağı bir biçimde anlatılınca, direnecek bir taraf kalmadı.

Yaşlı bir CHP'li:

— Bu, sağ - sol nedir? Yoktu böyle şey, yeni çıktı. Bizce sağ kol iyidir, hep onunla iş görürüz. Bunları anlatın bize dedi.

Bu deyimlerin ilk çıkışını kısaca anlattı birimiz. Bir diğerimiz, bugünkü gidişi sürdürmek isteyenlerin sağda, bunu değiştirmek isteyenlerin solda olduklarını açıkladı. Bir kısım partiler, Amerikalılarla işbirliğini, sigortalar, bankalar ve kredilerin, ihracat ve ithalâtın, kotalar, montaj sanayii, petrol dalaveralarının, millî gelir dağılımının, toprak, eğitim, sağlık işlerinin; yani, zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapan ve Anayasanın da isteğine uygun olmıyan, bugünkü düzenin aynı biçimde yürütülmesini istiyorlardı. Bunlar sağda olan partilerdi.

Aynı kişinin, "CHP'nin bu konuda durumu ne?" sorusuna, olaylar da anlatılarak şu cevaplar verildi:

— CHP, ikisi arasında yalpalama durumundadır. Emperyalizme karşı görünür, fakat NATO'dan çıkma taraflısı değildir. Halkçı görünür, fakat sigortaların, bankaların, ithalât ve ihracatın millîleştirilmesinin, yani bunların halktan yana kullanılmasının, bir takım lâf oyunlariyle karşısındadır. Bugün de ağaların ençok olduğu partidir. Bunun için toprak reformunu, uzun iktidarı süresince yapamamıştır, bugün de yapacak durumda değildir. Atatürkçü, devrimci ve lâik geçinir, fakat lâikliği, lâik eğitimi 1946'larda zedelemeğe başlamış, "İlim ve fenden başka mürşit" arama ve yaratma yoluna, ilk olarak bu parti girmiştir. Köy enstitüleri bu parti zamanında açılmış, bu parti tarafından yok edilmeye başlanmıştır. Amerikalıları yurda sokan, özgür düşünceyi çıkardığı kanunlarla kısıtlayan, TİP'nin çıkışiyle kaypak bir "sol" sözcüğüne sarılarak kendini kurtarmıya çalışan bir partidir CHP...

Bu topluluk karşısında da anlaşılmamak korkusu yoktu. Kulakları çok dolu idi. Konular, olaylar, hikâyelerle ve bir karşılıklı sohbet havası içinde anlatılınca kimsenin yerinden kıpırdamak istemediği görülüyordu. Gece yarısı otele dönebildik.

Üçüncü sınıf otellerde ayrı odaların bulunmayışı üçümüzün de aynı odada yatmamızı zorunlu kılıyordu. İki gecedir, derece ve biçimleri ayrı çıkardığımız seslerden zaten yarı uyanıktık. Herkes kendisinin sâkin, diğer ikisinin sesli uyuduğu kanısında idi. Yatmadan temizlik ve özellikle ço-

rapların yıkanması, bu arada günün konularının değerlendirilmesi de zaman alıyordu. Ödevde idik, erken kalkmak zorunluğu da vardı.

Recep Gürel'in bizden başka işleri de vardı. Elbiseler askılara asılıyor, kunduraların içine kalıplar sokuluyor, bavul her gece yeniden düzenleniyordu. İçimizde en tertiplimiz o idi. Osman K. Akol da bir askı almıştı yanına ama, hiç kullandığını görmedim. Sayın eşinin zoruyla bavula konduğu belli idi.

MARMARA KIYILARI

Ertesi gün, İşçi Partisi sempatizanlarının işyerlerini gezdik. Bu ziyaretlerde de, adamlara zarar getirmemek ve dikkatlı olmak gerekiyordu. Sempatizanlık bile kaybolabilirdi.

Partililerin isteği üzerine Kaymakamı ve Belediye Başkanını da ziyaret ettik. Belediye Başkanı, AP'liydi. Marmara Bölgesi Başkanlar Toplantısı'na o da katılmış. Osman'ın,

— Amerikalılar var mıydı aranızda? sorusuna, kestirmeden:

— Yoktu, cevabını verdi.

Demek, iyi saatte olsunlar bazılarına görünüyor, bazılarına görünmüyorlardı!

Mustafa Bak, yolda, Emniyet Komiserini görünce, yanımızdan ayrıldı. Kendisini de ziyaret edeceğimizi söylemiş. Bize de,

— Onun da makamına bir uğrayalım, dedi.

Uğradık. Yerinde yoktu. Osman Akol,

— Ne yapsın adam, Faruk Sükan'ın korkusundan bizden kaçtı, yorumunu yaptı.

Ali Mut'un kahvesinde birer çay içerek, Bursa'ya otobüs bekledik. Direnmemize rağmen çayların parasını almadı Ali Mut.

Sempatizanlar pek çoktu. Fakat açıktan savaşa katılacak yürekliler, sayılabilecek kadar az görünüyordu. Açık baskıların ürkütücülüğü yanında, görünmeyenlerin sürekliliği ve etkinliği, bunun verdiği çekingenlik daha yaygındı. Kasaba zenginlerinin, eşrafın, tüccarın.... bürokrasinin elinde idi dizginler. Bu dizginler, ne olacağı belli olmayan yarını, öbür günü değil, mideye bağlı, yaşayış dengesini sağlıyordu insancıkların. Bu kadarından bile yoksun kalmak korkusu açıkça görünüyordu. Herkesin, kendine göre, az da olsa, kaybetmekten korktuğu birşeyleri vardı. Bize göre kaybedecek hiçbir şeyleri yokmuş gibi olanların bile vardı birşeycikleri. Bilinçsizdiler, ama bilinç de yetmiyordu. Bu birşeycikleri bakımından yürürlükte olan bilinç baskın çıkıyordu, geleceğe dair inanış ve fikirlerden. Kasaba bakkalından, sıkışınca, veresiye bulgur alamazsa, dâvavekili falancanın yardımı olmazsa nasıl yaşayabileceğini düşünüyordu, zorunlu olarak. Dizginler, doğrunun, inancın ve bilincin elinde değildi henüz ve de nasıl olabilecekti bu?

İyimserlik veren olayların altında yatan binbir gerçeği, Bursa'ya götüren otobüste, doğanın hiçbir şey esirgemediği kırlara bakarak düşündüm durdum.

Recep Gürel, Bursa'yı görmemişti, bir dolaşalım, diyorduk. Olmadı. Balıkesir'e doğru yola çıkan bir otobüse atladık. Mustafa Kemal Paşa, Susurluk.. Yol güzel. Otobüslerle gezi çok kolaylaşmış; hiç beklemiyorsunuz. En uygun, en güzel yerlerde çay, yemek molaları... Buraların köfteleri, ayranları gerçekten çok güzel. İnegöl'de yediğimiz köftenin lezzetini hiç unutamadık. Doğa güzel, zengin ve alabildiğine renkli. İnsanlar cana yakın, ama çoğu kılıksız. Bütün otobüslerde, arap harfleriyle dualar. Yağmur yağmamış çoktan beri. Yirmi gün içinde yağmazsa yandı herşey, diyor konuştuklarımız. Yağmur dualarına çıkılmış ama gene de yağmamış... Dereler, ırmaklar akıyordu her yerde. Bunların hemen yanındaki tarlalarda ekinler sararmıştı, toz toprak içinde oynayan çocuklar gibi. Ve her on kilometrede bir Shell, Mobil istasyonları, köylerde bile kokakola, pepsikola reklâmları... Ve her yerde, "İçecek neyiniz var?" dediğinizde, "Kokakola, fruko.." diyor kahveciler, övünçle, kasılarak. Baş ikram haline getirmişler bunları. Biz hep, "Amerika'ya ve ortaklarına gidiyor onların parası. Yerli gazozunuz yoksa, bir ayran.." demekten bıktık. Ama ne çıkar, atı alan, Üsküdarı geçmek üzere..

Susurluk molasında, uyanık iki gazeteci arkadaşla tanıştık. 24 Mayıs Gazetesi'ni çıkarıyorlarmış. Şadi Kural, bir öğretmen arkadaşının, gazetede adımı görünce benden uzun uzun söz açtığını söyledi, "Sizi muhakkak görmek ister. Balıkesir'e gitti, orada sizi bulur", dedi.

Balıkesir otobüs garajına girerken, bir kokoreççi gördüm. Osman K. Akol'a gösterdim. Kokoreç, bildiğime göre, Rumların icadı, güzel bir rakı mezesidir. Bizim dilde adı galiba "bumbar"dır. Ne çare ki, içkiyi yasak etmiştik bu gezide. Belki bir fırsat buluruz diye teselli ettim Osman'ı..

Otelde kısa bir temizlik. Gene üçümüz bir odada yatacağız. T.İ.P. İl merkezi, çok merkezî bir yerde, meydanı gören bir iş hanında. Asansörü bile var.

Balıkesir senatör adayı emekli Dr. General Fahrettin Yakal ve kolları sıvalı genç partililerle kucaklaştık. Küçük oda, klâsik bir büronun lâpacı rahatlığını yok eden bir düzensizliğin düzeni içinde. Diş doktorları Abdullah Palabıyık, Metin Erdem, diğer gençler ve İl Başkanı Şükran Kurdakul yoğun bir çalışma içinde idiler. Kurdakul'la, 23 haziran 1966'da Tonguç'un ölüm yıldönümünde, İstanbul'da Beyaz Saray'da yapılan bir toplantıda tanışmıştık. Babeuf dâvası o gün beraetle sonuçlanmıştı. Sabahattin Eyuboğlu, Erol Güney, Bedri Rahmi ve eşi Eren Eyuboğlu, Ruhi Su, kalabalık bir gençler grupuyla katılmışlardı toplantıya, kalabalığımız daha da çoğalmıştı, renklenmişti.

(Devam ediyor)

atatürk için son söz söylenemez

Gün geçtikçe O'nun ileri görüşlülüğünü ortaya çıkaran olaylar O'nun ölmezliğini gösteriyor. Karanlığa saplanan her insan O'ndan ışık almak istiyor. Bağımsızlık savaşı veren her devlet O'nun çizdiği yolda yürüyor.

Özgürlüğü için ölen Cezayir'li neferin koynundan Atatürk resimleri çıkıyor. Pâkistan'da her evde Atatürk'ün tabloları asılı.

Biz Atatürk'ümüzle ne kadar övünsek azdır. Atatürk bizim değil, tüm dünya uluslarının hayranlık duyduğu, geri kalmış ülkelerin örnek aldığı büyük bir adam..

Atatürk için son söz söylenemez.

O'nun kurduğu yeni Türk Devleti, Türkiye Cumhuriyeti birdenbire ortaçağın karanlığından yeni çağa geçmiştir. O'nun devrimleri, uygar uluslara, kavuşacak en kısa yolları göstermiştir.

Atatürk için son söz söylenemez.

O'nun getirdiği "emperyalizme hayır, tam bağımsızlık" fikri ölür mü? "Yurtta sulh, cihanda sulh" prensibi bugün dünya devletlerinin Birleşmiş Milletler adıyla aradığı ülkü değil mi? Bu ileri görüşlülük hangi devlet adamında vardır?

Türk kadınına tanınan özgürlük ve eşitlik hakkı en ileriye giden yolu göstermedi mi? Özgür düşünce, lâik düşünce, demokratik yaşantıya geçiş Türk toplumunun özlediği, asırlardır özlediği ve O'nunla kavuştuğu nimet sayılamaz mı?

Atatürk için son söz söylenemez.

Yaptıklarını sıralamak uzun bir iş. Her an yenileşen Atatürk'ün ortaya koyduğu fikirleri, günümüzün olaylarında açık ve seçik görünmektedir. O'nun çizdiği yol bizi ileriye götüren en iyi yoldur. Başka yol aramak boşunadır.

Her yıl tazelenen Atatürk yolunu daha ileriye kavuşturmak, daha pürüzsüz kılmak Türk Gençliğine gene O'nun tarafından verilen görevdir.

Atatürk, bitmez tükenmez. Atatürk için son söz söylenemez.

ahmet nuri macit

sanat

yazı yazan ressama sorulan sorulara cevap

balaban

Yazarlardan biri: — Ressam olarak tanıdığımız seni, bir de yazar olarak görmekteyiz; bu gereksinme neden?

Kendim: — Sanat, önce yapıp yakıştırmakla başlar. Sanatcı olan kimse, bu yapıp yakıştırma sırasında toplum yaşamından yükümlenir. Bir yakışma görünümüyle yüze çıkan sanatta, önceleri sanatcının hünerleri yer alırken, yavaş yavaş yaşantıları iz - düşmeye başlar. Tüm sanatların kuram bakımından ortak yanları bulunduğu halde, resim yapmakla yazı yazmak işçilik bakımından biribirine oldukca uzaktır. Resim sanatında yazın sanatından fazla olarak, teknik hünerler ve el cambazlıkları vardır. Resimi resim yapan bu ana - etken'e (teknik) bir de renk karışınca, yazınla resim, biribirinden haklı olarak ayrı gözükür. Bana göre resim, ne hüner, ne cambazlıktır. Bana göre resim; yaşantımızın iz - düşümünü en çok yansıtan, "biçim" oluşması halidir. Ama neyleyeyim ki, resimi biçim oluşmasıyla yüze çıkaran, teknikle el ustalığıdır. Resimdeki bu ana - etkeni bir an için kaldırırsak, yazınla resim birbirine yaklaşır. İşte tablolarımdaki sûretler: kiminde "ağır - aksak", kiminde "oyuncaksı" durum alırken, işte kitaplarımdaki kişiler: "çocuksu" kıpırtılar içindedirler. Sanatı biçim oluşması saydığıma göre; her iki sanat kütüğünün kökenleri, yaşantımızdan aldığı öz - su ile, kendi halkımızın durumunu biçimlendirirler: Resimde "ağır - aksak" ve "oyuncaksı", yazında "çocuksu". Yalnız; sanatların böyle bir yaklaşması var - sayılırken, konuların sanatlara aktarıldığı bir durumda resimin öykünme kapsamı, yazından daha yetersizdir. Ayrıca, resimin yazından ayrı olan yanı, öylesine bir el - emeği ve göz - nuruna dayalıyken, yükümlendiğim yaşantılar yıllardan beri içimde biriktiği halde, birçoğu tablolarımın yüzeyine iz - düşüp sûretlenemediler. Çünkü resim sanatında öykünmek, biçim aracılığıyla yankılandığından, yaşantımızın tüm öyküsü resime giremezdi: Öyle olsaydı, ortada resim sanatı diye birşey kalmazdı zaten. (Sıkı çok gelince, namlu parçalanır.)

İşte; yıllardan beri içimde depreşen acı - tatlı yaşantıları resimlerime sığdıramayınca, ikinci bir ustalığıma sığınarak, onları içimden dışıma, kâğıtlarıma seriyorum. Çatlıyacak değilim ya!

Eleştirmenlerden biri: — Şair Baba ile beraber kaldığınız o kara günleri roman türüyle yazmayıp da, anılar şeklinde yazsaydın olmaz mıydı?

Kendim: — Büyük bir şairin uzun süre kapalı yerlerde kaldığını ve oralarda neler yaptığını insanlar merak ederek onunla beraber tutsaklıkta kalanlara sorarlar. Türk toplum yaşantısına ve sanatına böylesi bir yararı olan o büyük sanatçıyla altıbuçuk yıl beraber kalmış olan benim, o kara günler içinde kaldığımız sıralarda, hem Şair Baba'ya hem de kendime dair anlatacak öykülerim vardı. Sorsalar da sormasalar da, beni doğuran adamı en iyi ben anlatmalıydım.

Şair Baba'nın büyüklüğü, sade şiir yazıp bırakmasından değil, ayrıca insan yaratmasından da ileri geliyordu. Beraber kaldığımız altıbuçuk yıl içinde geçen ilginç kıpırtılarını olduğu gibi öykünemedim. Çünkü o bölük pörçük anılar herkesi ilgilendirirdi ama, Baba'nın yaratıcılığını yansıtamazdı. Bundan ötürü; anılarımı bir düzen içinde, yaşantımızla biçimlendirmeye çalıştım. Yazılarım ilerleyip sayfalar katlandıkça, Şair Baba'nın yanında İbram Ali de boy göstermiye başladı. Daha sonra bizim köylüler ve damdakiler de karıştı anılarıma. Yazılarımın 200 sayfayı aştığı bir sırada, yeni bir sorunu çözümliyerek, roman şekli ile, yazılarıma sil - baştan giriştim. (Bu konuda bana cesaret veren Celâlettin Çetin ile Mihri Belli'ye teşekkür ederim.) Anılarımı roman şekline dönüştüren en önemli etken, "karasaban" oldu. Ne demekti bu? Biz köylülerin bünyelerini ağır - aksak bir şekilde yapan karasaban ,yaşatılarımızı da çilelerle doldurur. İşte anılarımı yazdığım bir sırada, karasabanın çelmeleyip dama düşürdüğü biz köylülerin yanına, Şair Baba'nın aynı nedenlerle çelmelenip düştüğünü anladım.Karasaban koşumu, binlerce yıldan beri halkları doyuran en önemli araç olmuştur. Yüzyıllar öncesi halkların taptığı bir varlıkken karasaban, Yirminci yüzyılın motörlü araçlarının yanında küçülüp putlaşmıştır. Motörle iş gören birçok ülkelerde karasaban - putu kırılmışken, Türkiyemizde köylülerimizin hâlâ eli - ayağı'dır. İşte motörlü araçlara kavuşan ülkelerin hızla ilerlemeleri yanında, biz köylülerin öküzleri sabana koşması, kösteklendiğimizin görüntüsüdür.

Mapus damlarında geçen anılarımı bir düzen içinde yazıp giderken, dama düşmelerin nedenleri ve bu çarpıklığın etkenini ilkel araçlara bağladıktan sonra, konu genişleyip derinleşti ve roman biçimine dönüştü. Artık bu yazdığım kitap yalnız Şair Baba'nın değil, damdakilerin kitabı olu-

yordu. Bundan ötürü, anılarımdaki adı "Şair Baba ve Damdakiler" iken, sade "Damdakiler"e indirdim. Ama kitabımın girişine yazmış olduğum "...Bu kitabı O'nun için yazıyorum, duyduk duymadık demeyin!.." bildirisini, O'nun etkisiyle başlanan bir kitap olduğunu söylemek için kaldıramadım. Ve ayrıca "Damdakiler'in bu şeklini biraz olsun açıklıyan bir önsöz yazdım. "Önsöz gibi" başlığıyla kitabıma konacak olan bu yazı, yayınevi sahibinin itirazı üzerine basılmadı. Hiç yoktan, şimdi buraya "Önsöz gibi"yi aktarmayı yeğ buluyorum:

Dünyaya önce gelenlerle sonra gelenlerin çatışması, canlıların canına can katma çabasındandır.

Sanatçılar, yeni doğan bir toplum tabanını, eskimekte olan bir düzen üstüne doğru iteleyen öncülerdir. Bir ulusu uygarlığa ulaştırmakta sanatcının payı çok. Ama her devirde yer yüzüne önce gelenler, topraklarına basacak olan yeni sınıfın ayaklarını köstekiemek için, halka yol gösteren öncüleri "vatan haini" deyip zincire vururlar. İşte bu zincire vurulanların başında Şair Baba'mı gördüm ben. Ve O'nun yaşantısının kıpırtısını, biz köylülerin yaşantısıyla örgüleyip, bir "düş - perdesi"nde göstermek için bu kitabı yazıyorum. O'nun kıpırtısı, damdakilerin kıpırtısıyla beraber bir bütündür. Aynı AĞIR - AKSAK nedenlerle dama düşmüşlerdir. Ve sonra, O onları, onlar O'nu etkilemiş durmuştur.

Ayağının tabanını yere basan her insan bir karamsarlığı, bir umudu olduğu gibi, her insanın bir de çilesi vardır. Bu insan çilesinin yaşamdan gelen kıpırtısı, ayan - beyan belirgindir. Herkesin dili var ama, yakınamaz. Kalemi var ama, yazamaz. Boyalar; al yeşil, mavi sarı. Fırçalar; ince, uzun, yassı... Bu aygıtlar her yerde var ama, ustalık ister.

Usta, yapan yakıştıran adamdır. Usta resim yapıyorsa, önce resim adına renkleri ve şekilleri yakıştırır. Usta yazı yazıyorsa, önce yazı adına ağızları dillendirir. Renkler yakışıp şekiller biçimlendikce; ve yazılar dillendiçce, ustanın öyküleri kıpırdamıya başlar sanatında. Usta kendi yaşantısını iz - düşürürken, halkın sorunlarını da yükümlenir. İşte ben, bu yükümlülük altında yazıyorum kitabımı.

Çocukluğumdan beri hep yapmak yakıştırmak istedken, önüme çıkan türlü belâlar, ellerimi çolaklaştıracağı yerde, ustalaştırdı. Damdaki kişilerden çok şeyler öğrendim. Resim adına elimin yatkınlığını, gözümün keskinliğini damdan edindim. Yazı adına, kara bir perde üstünde kıpırdıyan kendi yaşantımla köylülerimin yaşantısını konuşturmak için kalemimi dillendirmiye çalıştım damda.

Çocukluğumda oyuncaklarım kalemler ve kâğıtlardan iken, biraz sivrilince karasabanı vermişlerdi elime. Karasaban ne kadar ağır, öküzler ne kadar kıpırtısızdı! Köy yeri ne kadar çetin, ekmek ne kadar acıydı!.. Bu yaşama başkaldırırken, öküzler bir boynuz çaldı, düştüm dama. Damda oyuncaklarıma kavuşmuştum, çok şükür! Damda karasabanı özlemiştim; ne garip! (Yine de bu özlem içimde.) Oysa o'nun "ağır - aksak"lığı içimde durup durur. Ama işte uzaktan: O bir "oyuncak"tır. Damda iken böylece düşlediklerimi, dışarı çıktıktan çok sonra kuramlaştırdım: İşte karasabanın yakınında duyduğum kıpırtısız ağırlığı, biz köylüleri kendine yakıştırmış; "ağır - aksak" yapmıştır. Bu ağıraksak yaşantının çekirdeği, ilkel araçlardır. Köylünün her kıpırtısı, çekirdeğinden gelen ağır - aksaklığına bağlıdır. (Aşkı, tutkusu, öfkesi, kavgası ve dama düşmeleri de.)

Ağıraksak yaşantının görüntüsü OYUNCAKSI'dır, kıpırtısı da ÇOCUKSU.

Bir ustanın kocaman gözüyle, yani Yirminci yüzyıldan Birinci yüzyılların uzağına bakıştır bu. Bundan ötürü, resimlerime "oyuncaksı" bir iz düşer, yazılarıma da "çocuksu".

Okurlardan biri: — Kitabının adını "Şair Baba ve Damdakiler" yerine, sade "Damdakiler" koysaydın olmaz mıydı? Çünkü Şair Baba da damdakilerin içinde, İbram Ali ya da Pıtır İsmel gibi yer almaktadır.

Kendim: — Şair Baba'nın kitap içindeki yeri kapsam bakımından İbram Ali ya da Pıtır kadar yok ama, damdakilere etki bakımından kitaba ortaklaşa ad verecek ağırlıktadır. Başlangıçta da kitabın adı "Şair Baba ve Damdakiler" idi. Ama anılarım roman şekline dönüşünce, kimsenin takılmıyacağı ve özüne uygun bir şekliyle "Damdakiler"e indirmiştim kitabımın adını. Ayrıca, Nâzım Hikmet adıyla ticaret yapılan bir devirde, sade kitabımın kapağına bakıp, bana da aynı gözle bakılabileceğinden korkmalıydım... Bu kuşkumu yayınevi sahibine söylediğim halde, günün birinde bir de baktım ki, "Şair Baba ve Damdakiler" adıyla yayınlanmasının ilgi çekici olduğunu söyledi. Oysa ben, isim ile gelecek ilginin karşısında olduğumu söylediysem de dinletemedim.

Yazarlardan biri: — Nâzım Hikmet'i bir roman türü içinde "Şair Baba" adıyla rollendirdiğine göre, dünyaca bilinen Nâzım Hikmet tipi romanın içine aksamadan nasıl oturdu? Yani kitaba yakıştırmak için, "Şair Baba" adına yalan katkılar oldu mu?

Kendim: — Nâzım Hikmet, dama düştüğü için Şair Baba olmuş, şair olduğu için dama düşmüştür. Ömrünün üçte birini damlarda geçiren Nâzım Hikmet, dama düşen köylülerle öylesine kaynaşmıştı ki, hem onları etkiliyor, hem onlardan etkileniyordu. Bir çatı altındaki beraberliğin gerektirdiği kaynaşma, çileleri bir masuraya sarıyordu. Bu kader birliği yaşantısının, "Damdakiler" adlı kitap içine iz-düşümü olurken, "Şair Baba" adı altında Nâzım Hikmet tipine (roman gereksinmesi olsa bile) hiç bir ekleme yapmadım. Yalnız kitabımın "çocuksu" biçimine uydurmak için, O'nu da budayıp yonttum.

Ressamlardan biri: — Sanatların bir ortak yanları olduğunu biliriz, ama resim yapmakla roman yazmanın işlemlerini aynı sanatçının elleri, her iki sanatı birden nasıl hakeder? Yoksa bunu olağanüstü mü sayalım?

Kendim: — Yaşantımızın iz - düşümünü yansıtan sanat, "biçim" oluşmasıyla ayakta durur ve yürür. Biçimin oluşma hali, us erginliğine ve el hünerine bağlıyken, yaşantının yüklü olduğu zaman, biçimde bir çatlaklık olabilir. Yani; resime yüklü bir konuyu sararsak, konunun ağırlığı altında biçim dağılıp afiş'e dönüşür. Ben yaşantımızı "biçim" aracılığıyla iz - düşürüyorsam eğer, sanat yapmış olduğum içindir. Yaşantılarım öyle yüklü olduğu halde, konularımın hepsini resim sanatına sarmayıp da bir kısmını yazın sanatına sarmak istiyorsam, sanat aracını böylesine önemsediğimdendir. Biliyorum: resim yapmıya da, roman yazmıya da bir insan ömrü az gelir. İşte bak; geceyi güne katıp uzatmaya çabalarken, doludan alıp boşa koymıya yekinirken; yazına harcadığım zamanı, resimden aldığımı söyliyenler de oluyor. Ama ben; sanatı biçim oluşması saydığıma göre: Resim yapmak, çeşitli konularla binlerce tablo boyamak değildir, derim. Resim biçimine sığmıyan konularımı yazına aktarmam, resimlerime bir zararı olmadığı gibi, resimi, olumlu bir biçim içinde gelişmesi için rahat bırakır. Bundan ötürü zaman kaybı yok, kazancı var sayılır. Beri yanda da yazına aktardığım konular ve onun içindeki kişiler, resimcil görüntülerle türkçe kıpırdayıp kendimize has biçim alırlar.

Benzetmeyle başlayıp yakışma ile ilerleyen el hünerleri, us'un etkisiyle istenilen şekillere girerler. Yani resim yapımı, us'la elin işbirliğiyle yapılıp dururken, yazındaki sözcükleri dizelemiye el ustalığı gerekmez. Ayrıca, ressam olan kişi, sadece elleri benzetmiye yatkın olduğu için ressam değildir. Ve yazı yazan kişinin ellerinin, roman yazması için, çolak olması da gerekmez. Öyleyse, ressamın becerikli ellerinin, roman yazımına bir sakıncası olmaz.

Bir ressam, sanatı bu kuram içinde saptadıktan sonra, hem resimin, hem de yazın'ın güçlüklerini hakedecek erginliğe gelmiş sayılır. Ondan sonrası, soluk soluğa çalışmakla olur. Bence bunun bir olağanüstülüğü yok.

orman şiirleri

Kolcu

Atımlayım, çizmemleyim, sesimleyim
Ninniyle, hışımla, söylevle yürümekteyim
Kuş seni tutarım, ağaç seni keserim
Ürperten yel korkutan yel bozan yel
Yel sana ne deyim

Ölü

Kahverengi izler ağaç ölüsü
Devrilip çürüyen ağaçların
Sen kuytuya sığınıp kavgadan kaçan
Belki yitmezsin tek başına izin görünmeyesiye
Ama devrilip çürüyeceksin
Öfke ve durgunluk yıkacak seni
Bir kahverengi bırakacaksın
Toprağın üstünde upuzun
Ağaç işçileri üstüne basacak

Büyücü

Ey yer ey güneş ey yıldızlar
Büyüm ve ben sizden bir parçayım
Kendimi ve sizi değiştiriyorum
Evren batarken son türkümü söyleyeceğim
Yankım boşlukta duracak

Gölebice

Kahvaltısı canlı serçe göğsünden
Kolda gezdirilir şahin atmaca
Gölebice suların nazlı kuşu
Avlanıp tüyünden kürk yapılmada

Çoğal

Ormanda çamların kozalağı
Azdır tek ağacınkinden
Tek tek yaşıyorsun hani kozalağım
doğur ve çoğal. Çoğal çoğal çoğal
Dünyayı doldursun şiirlerin
Eylemin ülkeni doldursun
Yok olmayasıya yok olmayasıya

Susku

Geliyoruz kötülüğü süpürmeye suçlarımızla
Geliyoruz korku ne kaçma ne öfke ne
Cellât sessizliğimize şaşma
Doğururken bağırmak gerekli
Ama ölürken asla

gülten akın

CABRAL DE MELO NETO

Aşağıda iki bölümü verilen şiir, Brezilya'nın iç bölgelerinde bayramlarda temsil edilen halk oyunları örnek alınarak yazılmıştır. Şiirin koro ve müzikle okunması gerekiyor aslında. Kuraklık ve açlık nedeniyle ülkenin iç bölgelerinden kıyılara doğru göç eden bir insanın hikâyesini anlatıyor. Şiirin bütününde, bu göç eden insan, halkın konuşmalarına kulak verir, yeşil çayırları görür, bir nehir geçer, kadınlarla konuşur, bir cenazeye rastlar, serüveni sürer gider. Ölü gömülmesi ve mezarlık şiirleri Cabral De Melo Neto'nun eserleri arasında özel bir yer tutar. Doğup büyüdüğü yerlerde güneş altında kavrulmuş fakir mezarlıklarını büyük bir sevgi ve iç burukluğu ile anlatır şair.

severino'nun ölümü ve hayatı

Çevirenler:
A. KADİR - A. BİLGİ

I

Göç eden insan, kim olduğunu ve ne yaptığını anlatıyor.

Adım Severino.
Soyadı falan arama.
Severino da sürüsüyle,
işte gezgincilerbaşı biri,
nasıl ayırsınlar şu garibi,
Marya'nın oğlu, dediler çıktılar,
Marya'nın oğlu Severino, iyi mi?
Ama o da mübarek kum gibi,
anası Marya olan bi sürü.
Hadi oğlum, kendini göster,
Marya'dan doğmak sana yetmez,
ölü Zaharyas'tan olma
Severino oluver.
Olduk ama kâr etmedi,
anlatayım bakın nedenini:
İlk efendisi bu bölgenin
bir Zaharyas ağa vardı hani,
olmuştu en az beş çocuğu.
Gördünüz mü başıma gelenleri,
nideyim ben şimdi nideyim,
nasıl anlatayım siz beylere,
nasıl anlatayım ben kimim?
Acep bi de şöyle denesek mi:

Marya ile Zaharyas'tan olma
Severino mu desek,
Rib dağları eteğindeki
Paraiba ilçesinden.
Olmadı, gene olmadı,
beş kişi eğleşir en azından
o kıraç yerde, benim eğleştiğim,
o taşlarda, o kayalarda,
en azından beş kişi
ölü Zaharyas'ın karısı
Marya'nın oğlu
Severino adında.
Severino da sürüsüyle,
bir burundan düşmüş hepsi
hırık demişler de sanki,
kafalar kocaman, na şöyle,
haydi bakalım omuzlar, taşı,
hepsinde karınlar birer tulum,
hepsinde bacaklar çöp gibi,
kalmamış hiç birinde bed beniz.
Yaşamamız nasıl birse
biz Severino'ların,
öyle birdir ölümümüz:

Otuzuna varmaz en yaşlımız,
yapışır ecel yakasına,
ya da bir pusunun başında
gider yirmisine basmadan,
açlık kemirir öte yandan
gün gün, parmak parmak.
(Salgın da, açlık da
girerler ölüm kılığına,
yaş maş dinlemez saldırırlar
ana karnındakilere bile.)
Severino da sürüsüyle,
ama alın yazılarımız bir:
Bu taşlar nasıl yumuşar?
Üzerine ter akıt su gibi, ter.
Nasıl canlanır ölü toprak?
Severino canını dişine takacak.
Kavruk toprağı yeşertmek için
lâf yok, öleceksin.
Durun beyler, ağalar, durun,
tanırsınız şimdi şu fakiri,
işte Severino gene yollara düştü,
hele izleyin başından geçenleri,
hele hele birazcık izleyin.

II

İki kişiye rastlar. Sedye üzerinde bir ceset götürürler. Hem gider, hem ağlarlar: "Can yoldaşları, can yoldaşları! Ben öldürmedim onu, ben öldürmedim!" (x)

— Taşıdığınız kim,
can yoldaşları,
şu çuvala sarılı,
n'olur söyleyin, kim?

— Rahmetli bir garip kişi,
can yoldaşı,
çok var daha yolumuz,
kara toprak sonu.

— Bilir misiniz kimdi,
can yoldaşları?
Adı sanı neydi,
işi gücü ne?

— Çiftçi Severino,
can yoldaşı,
çiftçi Severino,
şimdi değil gayrı.

— Nerden getirirsiniz,
can yoldaşları?
Nerden başladınız
bu uzun yolculuğa?

— En çorak topraktan,
can yoldaşı,
keven bile bitmez
bir kuru topraktan.

— Nasıl, eceliyle mi,
can yoldaşları,
eceliyle mi nasıl,
yoksa vurdular mı?

— Eceliyle değil,
can yoldaşı,
düşürdüler pusuya,
vurdular onu.

— Kim pusuya düşüren,
can yoldaşları?
Neyle öldürdüler ki,
bıçakla, kurşunla mı?

— Kurşun götürdü onu,
can yoldaşı,
kurşun gider sağlama,
tâ ciğerin köküne.

— Ya pusuyu kim kurdu,
can yoldaşları?
Kim uçuran kurşunu,
yollayan can evine?

— Bilmem ne demeli,
can yoldaşı,
her an bir kurşun vardır
havada uçup gezen.

— Ama suçu neydi ki,
can yoldaşları,
bu kuşa dokunacak
ne suç işlemişti ki?

— Üç beş karış toprağı,
can yoldaşı,
taşlı kumlu çorağı
eker biçer dururdu.

— Buna tarla mı denir,
can yoldaşları,
yalçın kaya üstüne
nasıl ekin ekilir?

— Kumun kıyıcığına,
can yoldaşı,
kayanın kovuğuna
arpa eker biçerdi.

— Toprağı büyücek miydi,
can yoldaşları,
toprağı büyücek miydi,
ona mı tamah ettiler?

— Dedim ya, üç beş karış,
can yoldaşı,
tee dağın eteğinde,
yana doğru kaykılmış.

— Ama niye kıydılar,
can yoldaşları,
ne diye tüfekle
kıydılar fukaraya?

— Kanat açmak istedi,
can yoldaşı,
rahat uçmak istedi
bir serseri kurşun.

— Ya şimdi n'olacak,
can yoldaşları,
kimler hesap soracak
o lânetli tüfekten?

— Uçacak yeri arttı,
can yoldaşı,
o tüfeğin kurşunu
belleyecek uçmayı.

— Nereye gömülecek,
can yoldaşları,
bak kurşun da karnında,
o kurşun çekirdeği.

— Torres kabristanına,
can yoldaşı,
Toritama ilinde,
tam gün ağarırken.

— Ben de yardım etsem mi,
can yoldaşları,
Toritama benim de
yolumun uğrağında.

— O nasıl söz, kardeşlik,
kardeşlik, o nasıl söz?
Olur bir can yoldaşı
ses veren çağrımıza,
Sonra doğru gidersin
ordan evceğizine.

— Giderim gitmesine,
can yoldaşları,
en az bir günlük yol,
uf dağlar, dağlar gibi.
Sizin bu fukara, rahmetli,
can yoldaşları,
benden daha talihli,
can yoldaşları,
hiç değilse bu yolu,
o yürümeyecek!

— Toritama na şurda,
can yoldaşı,
kutsal yere varırız
gün ağardığında.

— Ha gidelim geceyken,
can yoldaşları,
ha gidelim geceyken,
ölüye en yaraşan
yıldızsız gecelerden
dikilmiş bir kefendir,
yıldızsız gecelerden.

(x) "Can yoldaşları" tekrarı Brezilya'nın kuzeyinde bir tarikata işaret eder. Bu tarikatın bir görevi de yoksulların ölülerini gömmektir.

birkaç kitap

zühtü bayar

BİRKAÇ SÖZ

Kitap tanıtma yazılarıyla eleştirinin ayrı ayrı şeyler olduğunu kesin bir biçimde ortaya koymak gerekir artık. Ülkemizde, edebiyat alanında çoğu kez bu iki şey birbirine karıştırılıyor. Eleştirmenler, kitap tanıtıcılarının azlığından, çoğu zaman bu çok gerekli işi de üstlenmek zorunda kalıyorlar. Gerçi kitap tanıtma yazıları eleştirisel çalışmalara, kitap eleştirilerine geçiş için bir başlangıç olarak düşünülebilir. Ama yine de kitap tanıtma başlıbaşına özel bir çalışma yöntemi gerektiren bir iştir. Edebiyat sosyolojisi açısından kitap tanıtma yazıları, sadece okuru yeni çıkan bir kitaba yaklaştırmak, kitabın yayılıp tanınmasını sağlamak değil, aynı zamanda entellektüel bir faaliyettir de... **R. Escarpit**'in bu konudaki araştırmaları, çok ilginç sayılabilecek yönleri açığa çıkarmıştır. Kitap tanıtıcısı, bir ülkedeki edebî olguya çoğu kez dolaylı olmıyan bir yoldan karışan ve onu etkileyen bir yazardır. Kitap tanıtıcısının edebî olguya katkısı yadsınamaz. Hele işbölümünün son sınırına vardırıldığı ileri endüstrili doğu ve batı ülkelerinde kitap tanıtıcısının edebî olgu üzerindeki etkisi küçümsenmiyecek derecededir.

Kitap tanıtıcısına, İngilizce konuşulan ülkelerde "Book Reviewer" denmesi boşuna değildir. İngilizcedeki "Review" sözcüğünün dilimizde tam karşılığı yoktur. Yaklaşık olarak, "gözden geçirme" anlamına gelmektedir. Hemen akla gelebileceği gibi, onbin tirajlı bir edebiyat dergisi (Böyle dergi bizde kaç tane?), ya da yüzbinlik bir gazetenin kitap tanıtmanının, yayın organına, ya da kendi adına gelen bütün kitapları okuyup incelemesine, notlar almasına imkân yoktur. Bu yüzden kitap tanıtmanları, tanıttıkları kitapların pek azını tamamen okumak fırsatını bulurlar. Bu koşulların ortaya koyduğu gerçek bir olgudur. Böyle olduğu halde, bizde hiç bir kitap tanıtmanı, tanıttığı kitabı okumadığını, ancak şöyle bir "gözden geçirdiğini" itiraf etmek istemez. Yanlışlık şurdan ileri geliyor: Sanılıyor ki, kitap tanıtmanının, tanıttığı, üstüne yazılar yazdığı kitabı mutlaka, önsözü ve indeksi de dahil olmak üzre, okuması gerekir. Kitap tanıtmanı için yoktur böyle bir zorunluluk. Olsa bile, yukarda belirttiğim gibi, buna yazarlık açısından pratik olarak imkân yoktur. Edebiyatımızda kitap tanıtma işi tam anlamıyla bir berraklığa kavuşmadığı için, bu karışıklıklar sürüp gitmekte ve üç-beş kitap tanıtmanı, eleştirmeci yerine konularak, haksız saldırılara uğramaktadır. Kitap tanıtıcılığı eleştirisel bir faaliyet olmaktan çok, okura kitabı anlatmak amacını güder. Bir paragraflık bir tanıtma yazısı için, uzun boyutlu bir eleştiriyi gerektiren çalışma ve incelemelere gerek yoktur.

Tabii bu yazdıklarım, aşağıda tanıtacağım kitapların tümünü de okumadığım anlamına gelmemelidir. Hiç kuşkusuz, kimini baştan sona değin notlar ala ala, altlarını çize çize (daha ilerde yapılması tasarlanan geniş ufuklu çalışmalar, eleştiriler için); kimini de bazı bölümlerini atlıya atlıya, sayfalarını karıştıra karıştıra okudum.

Bizde kitap tanıtma işi (Book Rewieving) belki de yukarda belirtmeye çalıştığım doğrunun, yazarlarımız ve okurlarımızca kabullenilmesinden sonra tam olarak, bütün niteliğiyle belirecektir.

Bugüne değin bu alanda yapılan bütün çalışmalar, kitap tanıtma yazılarıyla eleştirilerin karıştırılması yüzünden güme gitmiş, ne biri, ne de öbürü olabilmiştir.

II

üç karagöz oyunu

Karagöz, seyirlik oyunlarımız arasında belki de tam anlamıyla bizim olan, toplumumuzun bütün izlerini taşıyan, yüzyılların mizah, zevk ve esprisini günümüze değin getiren tek sanatımızdır. Gerçi eloğlu bu alanda da bizi yaya bırakmış, bu geleneksel mizah kaynağımız üstüne bizim yazar ve incelemecilerimizin yaptığı çalışmaları fersah fersah aşan çalışmalarda bulunmuştur -örneğin **Richter**..- ama, günümüze uyarlanması, modernize edilmesiyle yepyeni anlamlar kazanan bu imge oyununun geleneksel mirası bizdedir ve çalışmak için her zaman önümüzde boş bir alan olarak durmaktadır.

Milliyet gazetesinin açtığı yarışmaya üç Karagöz oyunuyla katılan ve kazanan **Aziz Nesin**, Karagöz'ü günümüz toplumuna çok olumlu bir açıdan yorumlayarak oturtmuş. Daha çok, Karagöz oyunlarının "toplumsal taşlama" yönlerini büyük bir ustalıkla bulup çıkarmasını bilen yazar, günümüzün verilerini de katarak ilginç kompozisyonlara varmış. Geleneksel Karagöz oyununa yeni tipler katması, geleneksel yapıyı eleştirerek olumlu yerleri seçip çıkarması ve bunları oyunlarda ufak tefek değişikliklerle korumasını bilişî, bence, başarısının başlıca kaynağı.

Konuyla ilgilenen bazı önemli yazar ve tiyatro adamlarımız, Karagöz'den günümüzde çok daha başka yönlerde ve başka yollardan yararlanılması gerektiği kanısındalar. Ancak, gazetenin konuyu ortaya koyuş biçimi bir bakıma **Aziz Nesin**'in çalışma yöntemini etkilemiş ve yazar, haklı olarak, gazete jürisinin koşullandırdığı bir çalışma yöntemine yönelmiştir.

"Üç Karagöz Oyunu", **Aziz Nesin**'in "halkçı sanat, halkçı edebiyat" anlayışını ortaya koyması bakımından da ilginçtir. Oyunlara egemen olan toplumsal yorum, günümüzde Karagöz'ün kazandığı anlamı pekiştirmektedir.

Üç Karagöz Oyunu (Oyun), Aziz Nesin, Düşün Yayınevi, büyük boy 95 s., 7.50 Tl.

tek boyutlu insan

Geçen yaz hemen bütün dünyayı kaplıyan gençlik hareketleriyle birlikte ünlü bir düşünürün adı da toplumumuzda daha çok geçer oldu. Bu, bugün yetmiş yaşını aşmak üzre olan, Alman asıllı, Amerikalı Prof. **Herbert Marcuse**'dir.

Nedir, **Marcuse**'nin söyledikleri? Teknolojinin ileri endüstriyel toplumları (Doğu ya da Batı) yutmak üzre olduğu mu? Karşıtlığın (antinominin) yapay ve bilinçli olarak bürokrat sınıflar tarafından ortadan kaldırılıp, tek boyutlu toplumlar ve buna bitişik olarak tek boyutlu insanlar yaratıldığı mı? Gerçek ihtiyaçların yanına hemencecik ileri endüstrili toplumlarda birer "yapay ihtiyaçlar" eklenerek insanların demokratik yollardan da tahakküm altına alınmak istendiği mi? Belki bunların hepsi... Ama, inceleyebilmek için, **Marcuse**'ye önemle eğilmek gerek. Hegelien felsefeyi ve yöntemi çok iyi bilip uyguladığı anlaşılan bu yeni peygamberin dünya entellektüellerine söyleyecek çok şeyi var. Marx'çı kanadın öbür aydınları da önemli itirazlarla karşı çıkacaklardır sanıyorum.

"Tek Boyutlu İnsan" (One Dimensional Man), **Marcuse**'nin 1964'te yayımlanan son kitabı. Bu incelemesiyle **Marcuse**, çağdaş ileri endüstriyel yapılı toplumların ve dünya politikasındaki yitirilmez gibi görünen durumlarının amansız bir eleştirisini yapıyor. **Marcuse**'nin araştırmaları, şimdiye değin "Standard adam" terimiyle açıklanılmıya çalışılan ileri endüstri toplumunun insanını aşmıştır. Birleşik Devletler'in "Standard adam"ı artık, "mass media"larla, yapay ihtiyaçlarla boyutlarının teke indirgenmiye çalışıldığı zavallı bir yurttaştır. Ne üretirken tedirginliğinin bilincindedir, ne de sevişirken (Eros and Civilization) karşıtlığın ortadan kalkması, onu uçurumun kenarında pembe boyalı bir villaya yerleştirmiştir. Ve zahirî mutluluğu atom bombalarıyla korunmaktadır.

köye giderken

— Çimen Keskin'e —

Ey İstanbul şehri
Senden ayrıldığım için üzgün değilim
Sahtekâr ışıklarından
Alık güneşinden
Asfaltlardan taşıtlardan
Denizden adalardan
Dışı seni içi beni yakan
Hanımlar ve beylerden
Erenköydeki evimizden
Rahatsız olduğum koltuklardan
Kapıcıya seslenmelerden
Akşamüstü beliren it sürüsünden
Çala çala büyüyen salam yüzlülerden
Ayrıldığım için üzgün değilim

Yaşlı bir zenginin
Yoksul bir kıza akar salyası
Ben bunu görürüm

Bir sağcı kirli yeşil öğürür
Diskoteklerde nice fidanlar devrilir
Kulüplerde etler ve kemikler cıvır
Pavyonlarda Yozgatlı Nebile dövülür
Başıboş dolaşır sefahat şebekeleri
Ben bunları bilirim
Körlenip gitmenin merkezi
Senden ayrıldığım için üzgün değilim

Bir zamanlar kitap dağıtırdım
İşçi kızlar öğle paydosu yaparlardı
Ucuz bir lokantada onlarla yemek yerdin
Sonra hamal kahvesine giderdim
İnşaat işçileri seyyar satıcılar kapıcılar
Yârenlik ederdik
Akşam olur şarap içer

Türküler söylerdik
Görmek istediklerim vardı
Bir kez olsun görmek istediğim vardı
Vakit gelir onu da görürdüm
İçim binbir kıvılcımla dolardı
Adam n'olacak üzgünsem

Kollarım ellerim
Ağzım yüreğim
Birer ok gibi fırladılar Anadoluya
Gün doğarken odama gelen
Beni umutlandıran iyi eden
Dağ çocuklarının arasına
Dağ köylülerinin arasına karıştılar
Herşeyimi topladım buraya geldim
Bağımsızlık hamurunu karmaya
İçerdekini ve dışardakini tanıtmaya
Bir koçaklama nasıl çağrılır
Nereden çıkar
Nereye varır
Toprak nasıl yankılanır
Su nasıl ürker
Hava nasıl durulur görmeye
Öğretmeye ve öğrenmeye geldim

Köyüm bir Türkmen köyü
Daha güzün başladı kış
Söküldü bulutlar yaklaştı dağlar
Kar bir aydır diz boyu

Ay ışığında baksam
Köyü bir cephanelik sanırım
Ulu beyaz dağları görsem
Başım yere inmez
Parlar durur gözlerim
Kurtları kıskanırım
Burda doğanları
Düğünü burda olanları
Askere burdan gidenleri
Hapse burdan girenleri kıskanırım
N'olurdu ben de dağda doğsaydım
Anam yaylada ot yolarken
Karnından yere düşseydim
Göbeğimi dağ taşıyla kesselerdi
Bana içi toprak dolu bir kundak
Eski çuldan bir don dikselerdi
Vahşi bir yavru gibi bağırsaydım
Sesim kuzuların sesine saldırsaydı
Silinmiş yağlanmış bir mavzer olup
Dağlarda kalsaydım

Gel gör ki şehirli bir öğretmenim
Sözlerim çifteye benziyor
Köylülerle İşçi Partimizi konuşuyoruz
Bura radyolarından türküler duyuluyor
Türküleri
Hep doğru söyleyen
Bir tanığı dinler gibi dinliyoruz

Soruyorlar bana
Anlatıyorum
Sözlerim çifteye benziyor
Varsın olsun
İlk zamanlar cep çakısıydı
Şimdi çifte oldu
Birgün mavzer olur
Ben söylerim
Sen söylersin
O söyler
Mavzer döner
Top tüfek tank görünür
Onlar da döner
Kale gibi bir halk görünür

süreyya berfe

Herbert Marcuse, ilginç eleştirileriyle kopkoyu, kapkaranlık bir dünya serer gözlerimizin önüne... Pek az yerde umut ve çıkış yolu gösterir. Marx'çılığı XX. yüzyılın verilerine göre eleştirerek yeniden düzenlemek isteği, onda henüz umutlu bir yöntemin çekirdeğini yeşertmemiştir. Bu yüzden, karşıtları tarafından kimi yerde Troçkist, kimi yerde tipik bir anarşist olarak gösterilir. Beatnik ve hippie'lerin akıl hocası olması sorununa gelince, kesin olarak yadsır bunu **Marcuse**.

"Tek Boyutlu İnsan", bizde, **Marcuse**'nin yayımlanan ilk kitabı. Önümüzdeki günlerde de "Eros and Civilization"ı "Aşk ve Uygarlık" adı ile yayımlanacak. Bu ağır, yapısıyla felsefî bir deneme niteliğine yükselen kitabı, dilimize kazandıran **Seçkin Çağan**'ı gerçekten kutlamak gerek. Herşeyden önce, anlaşılır olmayı ilke edinmiş çevirmen. Çevirinin biraz sentetik bir Türkçe niteliğinde olması, yapıtın entellektüel yapısından ileri geliyor.

Tek Boyutlu İnsan (Deneme), Herbert Marcuse / Seçkin Çağan, May Yayınevi, 327 s., 15 Tl.

gürcüstan

Birkaç yıl öncesine değin sosyalist ülkeler hakkındaki bilgilerimiz ya ikinci, üçüncü ellerden aktarma bilgilere, ya da kasıtlı, objektiviteden uzak art niyetli kimselerin ileri sürdüğü safsatalara dayanırdı. Bugün artık toplumsal ve tarihsel koşullarımız adamakıllı değişmiştir. Bizzat kendi yazarlarımız, bu ülkeleri gidip görerek, ya da uzun uzun araştırma ve inceleme zahmetlerine katlanarak yararlı yapıtlar koyuyorlar ortaya. Bunlardan biri de, mühendis **Ahmet Özkan**'ın uzun çalışmalar sonucu ortaya koyduğu anlaşılan "Gürcüstan, Kültür, Edebiyat, Sanat, Tarih, Folklor" adlı kitabı... Aslen Gürcüstanlı olan yazar, bu ülkeyi, yukarda sayılan konular çerçevesinde tanıtıyor. Beni özellikle ilgilendiren sanat, edebiyat ve kültür bölümlerini severek inceledim. Şaşılacak bir gelişim içinde Gürcü sanat ve edebiyatı... Özellikle resim ve şiir dallarında gösterdiği gelişme ve başarılar, Gürcüstan'ı, öbür Sovyet cumhuriyetleri içinde edebiyatta ve sanatta önde gelen bir ülke yapacaktır belki de... Kitabın sonuna şema ve tanımlamalarıyla birlikte ünlü Gürcü dansının bir açıklaması da eklenmiş. Ama asıl anılması gereken, uzun kitaplık çalışmaları sonucu elde edilen, Gürcüstan'la ilgili yazılı metin ve kitapları belirten notlardır sanırım. Bizim yazar ve araştırmacılarımız -editörlerin de büyük payı var bu suçta- indeksif çalışmalara pek iltifat etmiyorlar, nedense. Bu yüzden araştırmacı yazarların işleri çok zorlaşıyor ve çalışmalar uzun zaman alıyor.

"Gürcüstan", konu edindiği ülkeyi, kültür ve tarih yönleriyle pek güzel yansıtıyor. Yalnız bu ülkenin kültürü ve sanatı ile ilgilenenler için değil, gidip görmek olanağından yoksun olanlar için de çok yararlı bir kitap.

Gürcüstan (İnceleme, Araştırma), Ahmet Özkan Melaşvili, Kendi yayını, 248 sayfa, birinci hamur, 20 Tl.

halka dönük tiyatro II

sabahattin çetin
Ankara Tiyatro Derneği Başkanı

Muhsin Ertuğrul'un tiyatromuzun baş kişisi olduğu dönemde, Türk tiyatrosunun kaydettiği ilerleme kıvanç vericidir.

Oyun yazarlığımızın da en verimli döneme girdiği 1950'den sonra ulusal nitelikte yazılan, fakat insansal bir solukla evrensele ulaşan oyunlarımız, halka yönelen ilk atılımlardır. "Keşanlı Ali Destanı", "Pembe Kadın", "Nalınlar", "72. Koğuş", "Sultan Gelin", "Çatallı Köy", "Susuz Yaz", "Topuzlu", "Fadik Kız", "Duvarların Ötesi", Şinasi'nin açtığı "ulusal"lık çığırının yüz yıllık kanalından gün ışığına çıkan ilk ürünlerdir.

Halka dönüklük ("Halk Tiyatrosu"), gerçekleşme olanağını, kültürel düzeyimizle ilintili olarak, giderek, halkın içinden halkla beslenerek bulacaktır. Örneğin, 1800'lerde Piexercourt adlı ozan, okuma yazma bilmeyenler için oyunlar yazıyor. Fransa'da İhtilâlden sonra, ihtilâlin liderleri, diğer konularda birbirlerini öldürmeye dek anlaşmazlıklara düştükleri halde, "Halk Tiyatrosu" konusunda fikir birliğine varıyor ve Parlâmentodan kanun çıkarılıyor. 1900'lerde İskandinav ülkelerinde ve Rusya'da köy tiyatroları kuruluyor.

İhtilâl tarihini yazan Michelet, daha sonraları, öğrencilerine ders verirken şöyle diyor: "Hep beraber halkın önünden yürüyün. Ona eski ve şerefli insanlığın, bilgi ve eğitim kaynağını siz verin... Ben sonsuz bir halk tiyatrosundan söz ediyorum. En küçük köylere dek girebilecek halk düşüncesine cevap verebilecek bir tiyatro... Ölmeden önce tiyatroda başlayan bu milli kardeşliği ne kadar görmek isterdim!" Brecht, halkı tiyatroya sokuyor. Goldoni'ler, Gozzi'ler tiyatroyu, halkın sağduyusuna dayanan, eleştiri çizgisine ulaştırıyorlar. Ulusların bu halk tiyatrosu çabaları yanında, ülkemizde tiyatronun usta işçisi, çilekeş taşıyıcısı Muhsin Ertuğrul'un önerdiği Bölge Tiyatroları, yıllardır bekliyor Parlâmentolarda. Oysa iş, sanıldığı kadar güç değildir. (Bilindiği gibi, bu öneri kurulacak bölge tiyatroları için "teknik" ve "artistik" eleman yetiştirilemeyeceği kaygısı ile geri bırakılmıştır.) Tiyatro denince herşey büyüyor gözlerimizde. Hemen muhteşem bir tiyatro binası,dekor, giysi, piyes, masraf, para sıralanıyor önümüze. Halbuki gerçek tiyatro eylemi için, gerçek seyirciye ihtiyacımız vardır. Önce bu seyirciyi hatırlamalıyız. Ulusal tiyatromuzun en canlı ögesi, seyircidir.

Nasıl hazırlayacağız ulusal seyirciyi? Bu, herşeyden önce, devletin asal görevidir. Fakat, artık biliniyor ki, tiyatronun eğitici, öğretici yanının gerçek değerine varamıyan yöneticiler, bu görevi yadsıyorlar. O zaman, ulusumuzun tiyatroyla uzaktan, yakından ilgili bütün kurumları, bir örgüt çevresinde birleşerek, ilgilileri bu görevi yapmaya zorlamalıdırlar. Eğer bunlar da yapılmıyorsa, hiç değilse birşeyler yapanlara engel olunmasın.

BİR DİZİ ENGELLEME ÖRNEĞİ

Bizi, birbirimizden ayıran kopuk bağı kenetlemeye, halkla aydın arasındaki korkunç boşluğu doldurmaya çalışan amatör tiyatro gönüllülerine engel olunmasın. Herbiri ayrı bir çevrenin, ayrı bir karakterin özelliğini taşıyan bu çalışmalar, halkın kültürle ilinti kurmasına, giderek ışığa çıkmasına neden olmaktadır. Bu çalışmaların, örgütlenerek, belli bir yöntemle daha yararlı bir duruma getirilmesi gerekirken, devlet eliyle dağıtılması acıdır.

İşte tanıklarımız: Malatya'da öncü gençlerin kurduğu Böyge Tiyatrosu, "Vatandaş Oyunu"nu Kayseri'ye götürdüğünde, İmam Hatip Okulu öğrencilerinin taşlı sopalı saldırısına uğruyor, oyuncular yaralanıyor. TÖS'lü gençlerin hazırladığı oyunlar, turnelerde halka sunulurken oyun salonunun camları kırılıyor. Gaziantep'te yürekli bir öğretmenin 2 - 3 ay süren bir çalışma sonucu hazırladığı oyuna seyirci sokturulmuyor ve oyun salondaki bir tek kişiye oynuyor! "Ankara Tiyatro Derneği", halka parasız tiyatro sunmak üzere çalışmalar yapıyor. Başkentin orta yerinde duran "Halk İçin Halk Tiyatrosu" yazılı afişleri, halkın gözü önünde yırtıyorlar. Pankartları gizleyerek, halka yapılan çağrıyı engellemeye çalışıyorlar. Kars'ta liseli gençler, halka tiyatro göstermek üzere eyleme geçiyorlar fakat peşlerine polisler düşüyor, adları Emniyet kayıtlarına geçiyor. Sivas'ta tiyatro öncüsü, ülkücü öğretmene dişbileniyor, okul müdürünün önerisi ile öğretmen başka kente sürdürülüyor. Adana'da gençler tutuklanıyor, toplulukları dağıtılıyor, adları "Komünist"e çıkıyor. Bu yüzden okuldan kovuluyorlar. Ceyhan'da gençlerin önayak olup kurduğu "Ziya Paşa Oda Tiyatrosu", Belediyece yıktırılıyor. Kadıköy'de 65 genç biraraya gelip "Tiyatro Derneği" kuruyorlar; oyun yeri, prova yeri bulamıyarak, ilgisizlikten dağılıyorlar. Ankara'da bir yığın amatör topluluk, bu nedenlerle çalışmalarını sürdüremeden sönüp gidiyor. Bu örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Hem bunlar,, sadece iki yılın olayları. Daha gerilere gidersek, bir yığın rezaletle karşılaşabiliriz.

Herşeye rağmen bunlar, tiyatroya gönül verenler, ondan kişisel çıkar, kazanç beklemeyenler, tiyatronun büyük bir eğitim aracı olduğuna inananlar için umut kırıcı, engelleyici koşullar değildir. Ulusal tiyatromuz için geçerli ulusal seyirciyi işte bu amatör çalışmalar sağlayacaktır. Onlar halkın içinde halkla beraber halkla kaynaşmışlardır.

(FORUM: 71)

AMACA VARMAK İÇİN.

Eylem, sanıldığı kadar karışık ve güç değildir. Ülkücü her genç, kendine güvenerek, bulunduğu köyde, kasabada, kentte halka oyun okumakla başlasın işe. Halk eğitimini amaç bilerek, "Hazırlıksız, kaynaksız, engellere kulak asmadan, umut kırıcı, cesaret azaltıcı başarısızlıklara düşmeden, kısır eleştirmecilerin yıkıcı, karamsar yaygaralarına omuz silkerek (1)" işe girişsin. Böyle diyor, tiyatromuzun büyük işçisi Muhsin Ertuğrul. Bu yüreklendirme, amatörlerimize dayanak olmalıdır. Güç olan, ilk adımdır. Öncü gençlerin, liselerde -her lisede değil- yapılmakta olan tiyatro çalışmalarını, ilerici öğretmenlerinin önderliğinde, daha yapıcı, daha yararlı bir duruma koyarak, yalnız kendi velilerine değil, köylere, kasabalara ulaştırdıkları zaman amatör çalışma ereğine ulaşmış olacaktır.

Diğer okul dışı amatör ve halk tiyatrosu çalışmalarına gelince, bunu da yine görevci, yapıcı gençler yükümlenecektir. Köylerde köy öğretmenleri, kasabalarda aydın memurlar, yaz tatili için gelmiş üniversite öğrencileri, kentlerde liseli gençler ve onların öncü öğretmenleri bir araya gelerek, yasaların kendilerine tanımış olduğu haklardan yararlanarak, çalışmalara girişecekler; bunlara, kasabalarda savcı, kaymakam, doktor gibi aydın görevliler arka olacaklar, kasabalarda meydana getirilen bu amatör topluluklarin yaşatılmasına çalışacaklar; kentlerde daha büyük memurlar, milli eğitim müdürleri, lise müdürleri, valiler bu çabalara omuz vererek, yücelmesine çalışacaklar; en önemlisi, oyun ve prova yerleri olarak okul salonlarından yararlanmalarını sağlıyacaklar. İşte o zaman bu kişiler, kamusal görevleri yanında, insansal görevlerini de yapmış olacaklardır.

Batı ülkelerinde tiyatro çoktan köye, kasabaya girmiştir. Finlandiya'da, 8.000 tane, yukarıda önerdiğimiz türde halk tiyatrosu vardır. Bizde neden 80 - 100 tane olmasın?

Anadolu kasabalarında, akşam yemeklerinden sonra kahveler, ağzına kadar dolar. Çoğu gençtir bunların, sigara içer, kâğıt oynarlar. Birkaç genç, önerdiğimiz kişilerden güç alarak, bu bilinçsiz kütleye kısa, tek perdelik oyunlar okumakla başlasınlar işe. (Kimse onları dinlemez, denmesin. Halkımızın nasıl tezcanlı olduğunu ve ilginç olan, yeni olan herşeyle nasıl ilgilendiğini biliyoruz.) Giderek, bu yürekli gençler, kahvedeki okuma - yazma bilenlerin birkaçından da yararlanıp, oyundaki kişilerin sözlerini bunlara okutarak, kahve halkını epik bir birleşimle okumaya katsın ve ara yerlerde korolar kurarak, halka, birarada bulunmanın sevincini, yaşamın birarada ve kardeşçe sürdürülmesinden doğan o sonsuz zevki tattırsın. Az bir görev midir bu?

Her köy öğretmeninin akşamları köy odasında, köylülere tiyatro okuduğunu, giderek onların okuma yazma bilenlerini görevli kıldığını, köylülerin okuduğunu köylülerin dinlediğini düşünün. İşte size, sonsuz bir halk tiyatrosu. Halkın beslediği, halkın beslendiği, halkın yücelttiği, ulusal bir tiyatro temeli...

Tiyatro denince, ilgililer, gözlerini kocaman kocaman açarak, titiz çalışma, "teknik" eleman, "artistik" eleman, sahne, dekor, giysi diye bir alay sorun diziyorlar önümüze. Bilmiyorlar mı, bu öğeler yardımcı ögelerdir? Bunlar olmasa da Tiyatro olur, bunu bilmiyorlar mı? Tiyatronun dayanağı insandır. Ve insanlar var oldukça, tiyarto sürecektir.

---

1) *Cumhuriyet gazetesi, Sayı: 13886.*

FORUM

onbeş günlük, politika, ekonomi, kültür ve sanat dergisi

Yıl: 15 - Cilt: XXI - Sayı: 350

Yönetim yeri: Yenişehir, Büyük Han No. 55 - Ankara

Sahibi:
Azime Korkmazgil
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:
Hüseyin Korkmazgil
(FORUM ve yazarın adı belirtilmeden yazı aktarılamaz)

Dizildiği ve Basıldığı Yer:
TÖYKO matbaası
Telefon : 10 41 68

İlân ve abone: Arka kapak 1000 Tl. (iki renkli: 1500 Tl.) * Metin arası santimi 15 Tl. (sürekli ilân pazarlıkla) * Abone: Yıllık 30 Tl. - Altı aylık 15 Tl. (toplu abonelerde yıllık 24, altı aylık 12 Tl.) * A.B.D. (uçak) 136 Tl. - Avrupa (uçak) 85 Tl. - Yabancı devletlere (âdi) 67 Tl. * Eski sayılar 200 kuruş.

Haberleşme: FORUM Dergisi, P.K. 131 - Telefon: 178737 ANKARA